

BUITEN

10^E JAARGANG N^O. 16.

ZATERDAG 15 APRIL 1916.

Foto C. Steenberg.

HET BINNENPLEIN DER ABDIJ TE MIDDELBURG.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

TERUG UIT HET RIJK DER DOODEN. UIT HET FRANSCH VAN GASTON LEROUX (16)	BLZ. 182
TWEE STEDEN VAN WALCHEREN, (II), DOOR DR. H. BLINK, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 181, 184—187
HET GESLACHT CROCUS, DOOR L. F. H.	BLZ. 185
ONTWERP EENER MODERNE SCHOONHEIDSLEER VOOR DEN TUINAANLEG, (SLOT), DOOR LOUIS VAN DER SWAELMEN. „	185
P. P. P., DOOR F. W. DRIJVER.	187
MENSCH-APEN IN „ARTIS”, II. DOOR A. F. J. PORTIELJE, GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 188—189
SPECIES- EN DARWIN TULPEN, DOOR E. TH. W., GEÏLL. BLZ.	190—191
SAMOJEDENGRAF, DOOR G.	BLZ. 190
DE BLAUWE MUUR, UIT HET ENGELSCHE VAN RICHARD WASHBURN CHILD (37)	190
DE JONGE LEEUWTJES IN „ARTIS”. ILLUSTRATIES	192
EEN MERKWAARDIGE GAST IN DE ROTTERDAMSCHER DIERGAARDE. ILLUSTRATIE	192

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

Ajzonderlyke Nummers kos. en 8 dagen na de verschijning 15 cts., daarna wordt de prijs 25 cts.

TERUG UIT HET RIJK DER DOODEN

Uit het Fransch van GASTON LEROUX.

(16)

ER heerschte schemerlicht in het vertrek en Fanny zag slechts twee buitengewoon wijd opengesperde oogen, die haar bij haar verschijning aanstaarden. De onuitsprekelijke angst, welke in die oogen te lezen stond, deed haar met versnelden pas naar den ongelukkige gaan, die half opgericht op zijn bed haar zag naderen.

Hij herkende haar, want toen zij haar armen naar hem uitstrekte, gleden hij daarin met een diepen zucht van verlichting.

Hij had zeker al lang op haar gewacht.

Jacques' hand wees haar de deur van de toiletkamer. Fanny sloop er naar toe en gaf zich rekenschap, dat zij dit gebaar gehoorzaamde.

Wenschte de doode-levende, dat zij die deur sloot vanwege het drama, dat in dit vertrek afgespeeld was? Of was Jacques er op gesteld, dat de ziekenoppasser, die daar op een sofa was gaan rusten, hen niet kwam storen?

De verpleger sliep. Fanny sloot de deur en kwam bij haar man terug.

Toen omhelsde Jacques Fanny en fluisterde haar deze woorden in, die zij dadelijk begreep: „Ik heb hem gezien!”

Zij nam zijn arm gezicht tusschen haar zachte, teere handen, zij lag dit misdadige hoofd, dat zooveel ter wille van haar geleden had, medelijdend op haar borst en zei zachtjes tegen hem:

„Zwijg toch! Zwijg toch! Je bent hard ziek geweest! Kan je niet uithuilen, mijn lieve man, huil maar, huil maar eens, dat zal je goed doen! Je moet nergens meer aan denken! Als je genezen wilt, moet je nergens meer aan denken!”

Maar de andere antwoordde bevend, als een kind in de armen zijner moeder:

„Weet je het? Je weet het toch? Waarom doe je, alsof je het niet weet? Je weet, dat ik dood geweest ben!”

„Zwijg toch, je bent heel, heel ziek geweest! Als je nog van mij houdt, zwijg dan. Je moet niet meer naar de doktoren luisteren. Dat zijn domooren en dwazen, lieveling, ware dwazen die eigenlijk zieker zijn, dan jij. Ik zal 't hun ook zeggen. Ik wil niet, dat ze je kwellen! Ik heb ze straks afgeluisterd. Zij gelooven er geen oogenblik ernstig aan, dat jij dood bent geweest! Als jij nu niet voorgoed wilt sterven, moet jij een dergelijke bespottelijke gedachte uit je hoofd zetten, hoor je, Jacques! Beloof mij dit! Wij zullen beiden nog krankzinnig sterven, als je 't mij niet

belooft. 't Is doodgewoon, ik ben zelf overal bij geweest! Denk je, dat ik geloof, dat je dood bent geweest? Zij zijn er op tijd bij geweest om de operatie te verrichten. Dat is alles! Dat is alles! Maar zwijg! Zwijg!”

„Als je alles wist, als je alles wist!” zuchtte de levende doode, „zou je anders spreken! Verlaat me toch niet, laat me nooit meer alleen! O, ik wachtte op je! Ik wachtte op je! Ik wachtte op je! Nu ik het weet! hoor je. Ik wil niet meer sterven. . . . ik wil ze niet weer zien! Ik wil niet weder sterven voor ik berouw heb betoond, vóór ik geboet heb, vóór hij mij vergiffenis heeft geschonken! Ik zal dat allemaal doen, 't is mijn eenige hoop, mijn eenige gedachte, dat hij tot mij zal zeggen, als hij mij weer zal zien: Ik vergeef je! Als je wist, hoe verschrikkelijk, hoe verschrikkelijk hij eruit ziet! Zijn wond bloedt nog altijd!”

„O, lieveling, lieveling, ik zal alles doen, wat je maar wilt, alles hoor. Vóór alles gaan we hier vandaan, zoover mogelijk weg. Zoover, zoover, dat je hem nooit meer zult zien, dat je hem nooit meer zult hooren spreken en hij je niet meer zal kwellen!”

„O, als ik zijn bloedende wond maar niet weer behoefte te zien. Telkens als een deur open gaat, een gordijn beweegt, een voetstap over den vloer schuifelt, ben ik bang hem weer voor mij te zien staan met zijn bloedende wond! Nu ik hem in den dood heb aanschouwd, ben ik overtuigd, dat hij in ons leven aldoor om ons heen zal blijven zwerven! Hij gaat niet uit 't land! Hij verlaat het kasteel niet! Of hij is bij Martha, of hij is bij de kinderen! Maar wij, wij zien hem niet! Om hem te zien moet men de reine oogen van Martha of van de kinderen hebben, want de kinderen hebben hem gezien, de kleine François sprak de waarheid, hij heeft werkelijk zijn papa gezien, en 't is werkelijk zijn papa geweest, die hem aan een gasverstikking deed ontkomen en Martha heeft waarheid gesproken! Zij alleen zien hem en wij, wij doen dit niet! Wij met onze armzalige oogen zien heelemaal niets! O, is 't niet gelukkig! gelukkig, dat hij zoo met ons leeft en over de kinderen waakt, waartoe hij 't recht heeft, dat is zeker! Maar, hij moet mij niet meer verschijnen, neen, neen! of hij moet zijn wond verbergen! Luister goed naar wat ik je ga zeggen om je op de hoogte te brengen van de dingen, waarover wij ten onrechte lachten tijdens mijn misdadig leven: een doode kan een levende nog eens weer verschijnen, zelfs al heeft die levende het niet verdiend, als die levende gaat sterven! Zoo heb ik hem gezien, vóór ik ging sterven, juist. . . . juist in 't korte oogenblik, dat hij noodig had om mijn revolver uit de la voor mij te nemen en mij te dooden! Hij heeft mij gedood omdat hij meende, dat ik zijn kinderen kwaad zou doen! O, ik zal je vertellen, hoe 't gebeurd is! Op 't zelfde oogenblik, dat ik zijn dreigend gezicht met den bloedenden slaap opmerkte, hoorde ik het schot en viel getroffen neer! Ik was dood!”

Fanny poogde zelfs niet meer Jacques' geraaskal of hetgeen zij stellig voor raaskallen hield, tegen te gaan.

Zij liet zijn arme hoofd, zijn arme voorhoofd tegen haar wang rusten. Tevergeefs stroomden haar tranen over hem heen. Zij twijfelde geen oogenblik, of hij had volkomen zijn verstand verloren. Haar man was krankzinnig! Zij trachtte hem wel bij te brengen, dat hij met den revolver op zich zelf geschoten had, om zich te bevrijden van de ellendige gedachte aan de misdaad, die te zwaar op zijn hersens drukte, en misschien ook van de geestverschijning, die hem vervolgde, een voorstelling, door zijn wroeging in 't leven geroepen. Maar hij zwoer haar bij den Christus, dat hij zich niet had willen dooden en dat 't André zelf was geweest, die hem gedood had! „Er zijn omstandigheden, dat de dooden evenals de levenden, voorwerpen kunnen aanraken, opnemen of bewegen. . . . Dat is bekend! Dat is bekend! Zelfs bij de levenden! De wetenschap ontkent dit niet meer! William Crookes heeft nog wel andere ondervindingen met zijn dooden opgedaan!”

XXII. DE WANDELING DER DOODEN IN DE VALLEI.

Toen hij dit gezegd had, werd zijn hoofd zwaar en hij sliep in haar armen in. Meer dan een uur bleef Fanny zoo onbewegelijk zitten. Nooit had zij zooveel van dien man gehouden als thans, nu hij zulke folteringën onderging, waarvan zij de eerste oorzaak was.

Ter wille van haar had hij hem gedood. Het is haar schuld, dat de pijnigingen der wroeging zijn hart en hoofd verscheuren.

Maar zij zal hem genezen, ja zij zal hem genezen door de vlucht en door haar liefde. . . . Zij zullen elkaar liefhebben onder een vroolijken, lichten hemel, daar waar de geesten uit 't noorden niet komen.

Zij zal hem redden uit de psychologische kwelling, welke die twee monsters van dokters hem doen ondergaan, zij zal hem verlossen van Martha's spookbeelden en van de dansende tafels van juffrouw Hélier en van alles, alles. . . . ver. . . . ver. . . . van den koffer!

In 't diepst van haar ziel was zij overtuigd, dat de koffer de oorzaak was van al deze ongerijmdheden. De koffer stond te dicht bij. . . . Zijn nabijheid maakte indruk op alles — op het kasteel, op het park — op de geheele omgeving tot aan het water, tot aan het huisje aan den oever. . . .

Jacques moest van zoo nabij wel den voortdurenden invloed. . . . of beter gezegd de aantrekkingskracht ervan blijven ondervinden. . . . Als hij somtijds in de garage ging of in den kelder

afdaalde zonder dat iets uit 't gewone leven hem hiertoe noopte, kwam dit doordat hij geen weerstand kon bieden aan de behoefte om den koffer te naderen en hem met het lijk onder zijn voeten te voelen. Fanny begreep dit best, zij óók dacht zelve dikwijls aan den koffer en kende oogenblikken, dat zij een verwonderlijken, ongehoorden lust voelde opkomen, een lust dien zij hardnekkig moest bedwingen, om in den kelder terug te keeren en te stampvoeten op den grond boven den doode.

Goed, ze zouden ver van den koffer gaan, ver van de nevels met spookgestalten, naar warme landen, naar Napels, naar Capri, naar Sorrente, onder de oranjeboomen. Zij zouden gesterkt terugkeeren.... Daar in de verte bestaat geen vrees voor de dooden.... men wandelt daar tusschen grafsteenen met bloemen, de dooden zijn de vrienden der levenden en laten hen met rust.... zij brengen daar niet hun tijd door zooals in 't Noorden, met iemand bang te maken....

Zij keek Jacques aan. Hij scheen in een diepen slaap gedompeld te zijn, tot zijn ademhaling langzamerhand schor en onregelmatig werd en hij ten slotte plotseling met verwilderde oogen ontwaakte en met koortsachtig gloeiende handen naar zijn verschrikte vrouw greep:

„O, ben je daar! dank je, dank je. Dit is de eerste maal, dat ik slaap, nadat ik verheerd ben. Ik wou dat ik nooit meer hoefde te slapen! 't Is verschrikkelijk, hoor je! *Ik heb ze weer gezien, ik heb de dooden weer gezien, alsof ik nog bij hen was!* O, wat een massa zijn er! Ze krielen om ons heen. Als iemand niet dood is geweest, weet hij dat niet! Hij moet evenals ik, hen van dichtbij gezien hebben! Men kan zich geen voorstelling maken welk een leger van dooden ons omringt! 't Is te begrijpen, dat zij ontelbaar zijn!.. De een verdringt den ander!... Zij hebben meer of minder etherische lichamen, naarmate zij meer of minder met de aarde in verbinding staan door stoffelijke banden.

Er zijn er, die evenals André, door ketenen aan de aarde verbonden zijn.... en die.... en die zijn dicht bij ons, zij hebben ons niet gansch verlaten.... en enkelen van ons kunnen hen aanschouwen, want zij hebben niet opgehouden met ons voort te leven.... onze vreugden te smaken en onze smarten te deelen... te lijden met hen, die zij liefhebben en te haten degenen, die zij verachten.... Neen, zij verlaten ons niet!... zij verlaten ons niet! Dat heb ik wel gezien!...

Ik heb ze in verbazend groote groepen zien voorbijgaan, aan elkaar geketend, alsof zij eeuwig om ons heen streden ter wille van voorwerpen, waarvoor mij den tijd ontbrak ze te onderscheiden. Die begrijpt wel, 't was maar een kwartier, de doktoren zegden, dat ik slechts een kwartier dood ben geweest! Ik heb niet veel tijd gehad! Maar die mij 't meest vrees aanjoegen, waren zij, die evenals André verlaten en vervloekt, hun ketens aan de hoeken van de boschwegen voortsleepen of de pleinen der dorpen overstaken, zonder dat iemand zich met hen bemoeide, alsof zij nooit bestaan hadden!...

Want ik ben in de vallei gaan wandelen, begrijp je, ik ontvluchtte het kasteel omdat ik wist dat André zich daar bevond en ik was er bang voor, hem opnieuw te ontmoeten! Toen ik bij 't huisje aan 't water kwam, zag ik duidelijk zijn geest, die met Martha op het jaagpad stond te praten.

Ja, zij waren in diep gesprek in den maneschijn. Ik voor mij twijfelde niet of hij vertelde haar alle wederwaardigheden van mijn dood!... Toen nam ik de vlucht en ik was in minder dan geen tijd op de brug van Ris-Orangis en daar heb ik André nog eens gezien. Toen heb ik moed gevat, 'k heb mijn handen smeekend naar hem uitgestoken en hem toegeroepen: „Waarom heb je mij gedood? Waarom heb je mij niet den tijd gelaten om berouw te toonen! Je weet wel, dat ik je kinderen nooit eenig kwaad zou berokkenen!”...

Maar op hetzelfde oogenblik verhief zich een hevige wind tusschen de dooden, die mij omkeerde, mij in zijn draaikolk meevoerde en mij als een veertje van de brug afblies.

Ik bevond mij weldra, door een onzichtbare macht gedreven, weer op het kasteel, in mijn kamer, waar jullie bezig waart met mijn lijk.

Ik heb de doktoren zich zien buigen over de opening, die zij boven mijn hart gemaakt hadden, ik heb jou gezien, jij hield de lamp vast, als de dappere vrouw, die je steeds geweest bent, Fanny! Ik heb je gekust, terwijl ik in je haren lag te snikken. Maar jij hebt heelemaal niets gevoeld, totaal niets, want jij gelooft niet aan het leven der dooden!

Slechts door geloof kan men de dooden om zich heen zien bewegen!... Zonder dat komt men tot niets!... Men staart in het duister en bedrijft misdaden, welke later betreurd worden!

Naarmate ik langer in deze kamer bleef, waar jullie met mijn lijk bezig waart, voelde ik mij zwaarder worden, zoo zwaar en zoo moede, zoo loom door 't herwonnen gewicht van mijn lichaam, dat ik daarmee eindelijk op mijn bed ben gaan rusten en wij langzamerhand één geheel vormden in dezelfde onbewegelijkheid en in dezelfde rust, tot 't wreede oogenblik, waarop ik de oogen tot het leven ophief, tot jou die ziek was, tot die beide mannen des bloeds, die mijn lijk hadden opengezaagd en het als een plank weer in orde brachten!...

XXIII. EEN HAND LICHT HET GORDIJN OP.

„Waarom hebben zij mijn hersenpan niet doorgezaagd, om mij van 't schrikbeeld van André te verlossen!... Zou hij terugkomen?... Zou hij mij wederom verschijnen? Ik heb hem overal

met mijn oogen gezocht, overal, achter de gordijnen, achter de deuren om hem te zeggen, dat wij zijn kinderen een goede opvoeding gaven, nietwaar lieveling, en dat wij hen nooit kwaad zullen doen, neen nooit, en dat wij hun 't geheele fortuin, ja 't geheele fortuin zullen teruggeven!... André moet dit wel weten!... Daar moet hij op aan kunnen!... *Ik zeg dit hardop, zoodat hij mij kan verstaan, mocht hij aanwezig zijn!*... .

Plotseling ging Jacques ontsteld rechtop zitten in zijn vrouws armen.

„Fanny, Fanny! o, God, kijk... kijk achter de gordijnen voor 't raam!... Ik verzeker je, dat het bewogen heeft! ik verzeker je, dat het bewogen heeft!... Hoor je niet het rammelen van een ketting achter het gordijn voor 't raam!... Ik zeg je, dat hij daar staat!... Zie je wel!... zie je wel! hij beweegt!... Ik heb zijn hand gezien!... Ik heb zijn hand het gordijn zien oplichten!... André staat achter het gordijn!... .

Fanny trachtte tevergeefs hem te doen zwijgen. Hij herhaalde klappertandend: „Ik zeg je, dat ik zijn hand gezien heb!... Ik smeek je, ga eens kijken!... ga kijken!... licht het gordijn op. Hij verbergt zich achter het gordijn!”

Hij sprak met zulk een overtuiging en was zoo ontgaan, dat zij er ook zenuwachtig van werd en zij *even goed terwille van zich zelve als voor hem* naar het gordijn toeliep!... Werkelijk scheen het haar toe of het gordijn trilde en niet zijn natuurlijke onbewegelijkheid bezat.

Sidderend, met uitgestrekte armen liep zij vooruit... maar door een buitengewoon toeval ging het lampje, dat hun beider angstige gezichten verlichtte, plotseling uit. 't Was alsof iemand het uitblies!... Zij waren in duisternis gehuld

Toen slaakte Jacques een rauwen kreet en Fanny, die niet meer wist wat ze deed of waar ze naar toe liep, bezeerde zich aan de meubels en wierp een tafeltje om, waarop een kristallen karaf met glas stond. Die viel met een vreeslijk leven verbrijzeld op den vloer in stukken. Tegelijkertijd voelde de jonge vrouw een ijskoude adem langs haar voorhoofd en haar gaan, 't raam ging van zelf open en op zulk een ruwe wijze, dat de ruit tegen den muur sloeg.

Jacques lag te kermen, de kamerdeur werd open gedaan en de ziekenoppasser verscheen ontsteld op den drempel. Een flauw licht uit de toiletkamer viel op deze wanorde en de twee doktoren verschenen.

De oppasser stak de lamp weer aan, niettegenstaande de hevige tocht, die door het vertrek woei.

Fanny, tot de werkelijkheid teruggebracht door dezen zelfden nachtwind, die haar zoo van haar stuk gebracht had, gaf zich rekenschap, dat deze geheele zinsbegoocheling veroorzaakt was door een slecht gesloten venster, dat door een windvlaag opengeduwd was. Zelve ging zij het raam sluiten. Wat Jacques betrof, die was diep in zijn bed neergedoken en hield met een bevende hand de dekens over zijn door angst vertrokken gezicht. Hij smeekte de doktoren hem *van de dooden te bevrijden!*...

„Maak dat ik ze niet meer zie!” zuchtte hij, „waartoe mij uit den dood weg te halen, als u mij niet van de dooden los kunt maken? Spreek maar niet! Spreek maar niet! *Zij bestaan!* *Zij bestaan!* O, u wilt weten, of ik ze gezien heb!... Welnu, ja, ik heb ze gezien!... Ik heb ze gezien, zooals ik u zie en ik zie ze nog!”

„Ga toch weg, ga toch weg!” beval Fanny ruw den doktoren. U maakt hem gek! ga toch weg!”

„Maar laat toch, laat toch die heeren blijven, Fanny, de heeren willen de waarheid weten”, zei hij sidderend, „willen op de hoogte komen... Nu, laten zij hun aantekeningen maken. Ja, ik heb de dooden wel gezien!... De vallei is er vol van, vol van en 't bosch ook... Er zijn meer dooden in het bosch dan boomen! Iedere windvlaag langs de wegen werpt evenveel dooden als stofwolven op... Als gij de genade Gods deelachtig zijt, kijkt dan naar het stof op den weg... Het windt zich om het doodenleger heen!... Ik heb ze op het dorpsplein gezien, in de dorpsstraten, telkenmale als een deur open ging, traden de dooden binnen, alsof zij er thuis waren en 't vreeselijke voor hen is, dat niemand, niemand op hen let!... Zij nemen aan onze tafel plaats, en kunnen niet eten... zij nemen onze glazen met onze handen op en kunnen niet drinken! Zij lijden honger en dorst! Zij loopen ons in de straten als een troep bedelaars achterna... Zij bedelen om een gedachte, om een herinnering en zij ontvangen niets! Er zijn duizenden en duizenden in de woestijn. *En toch is het alsof zij er ieder geheel alleen zijn!*... .

„Ga toch heen! ga toch heen! u ziet wel, dat hij ijlt! Gij zijt misdadigers... gij hebt hem het leven teruggeschonken om hem te kwellen!... Gij hebt zijn arme ziel gefolterd! Ga toch heen!”

Zoo sprekend duwde Fanny de beide spiritistische doktoren buiten de kamer en beschimpde hen tot in de gang...

Daarop ging zij naar Jacques terug, die een weinig gekalmeerd scheen en tegen haar zei:

„'t Heeft mij goed gedaan mijn hart eens heelemaal te luchten en alles te vertellen, wat in mijn arm hoofd omging! Geloof je, dat ik hun maar wat wijsmaakte? Ik heb hun op mijn woord van eer alles verteld wat ik gezien heb, niet meer en niet minder... Maar ik heb wel opgepast hun over André te spreken... Daarover kan ik niet spreken!... Zulk een wroeging moet ik voor mijzelf alleen houden, terwille van den kleinen Jacques; die arme lieveling is nergens verantwoordelijk voor en terwille van jou, lieve Fanny... .”

(Wordt vervolgd).

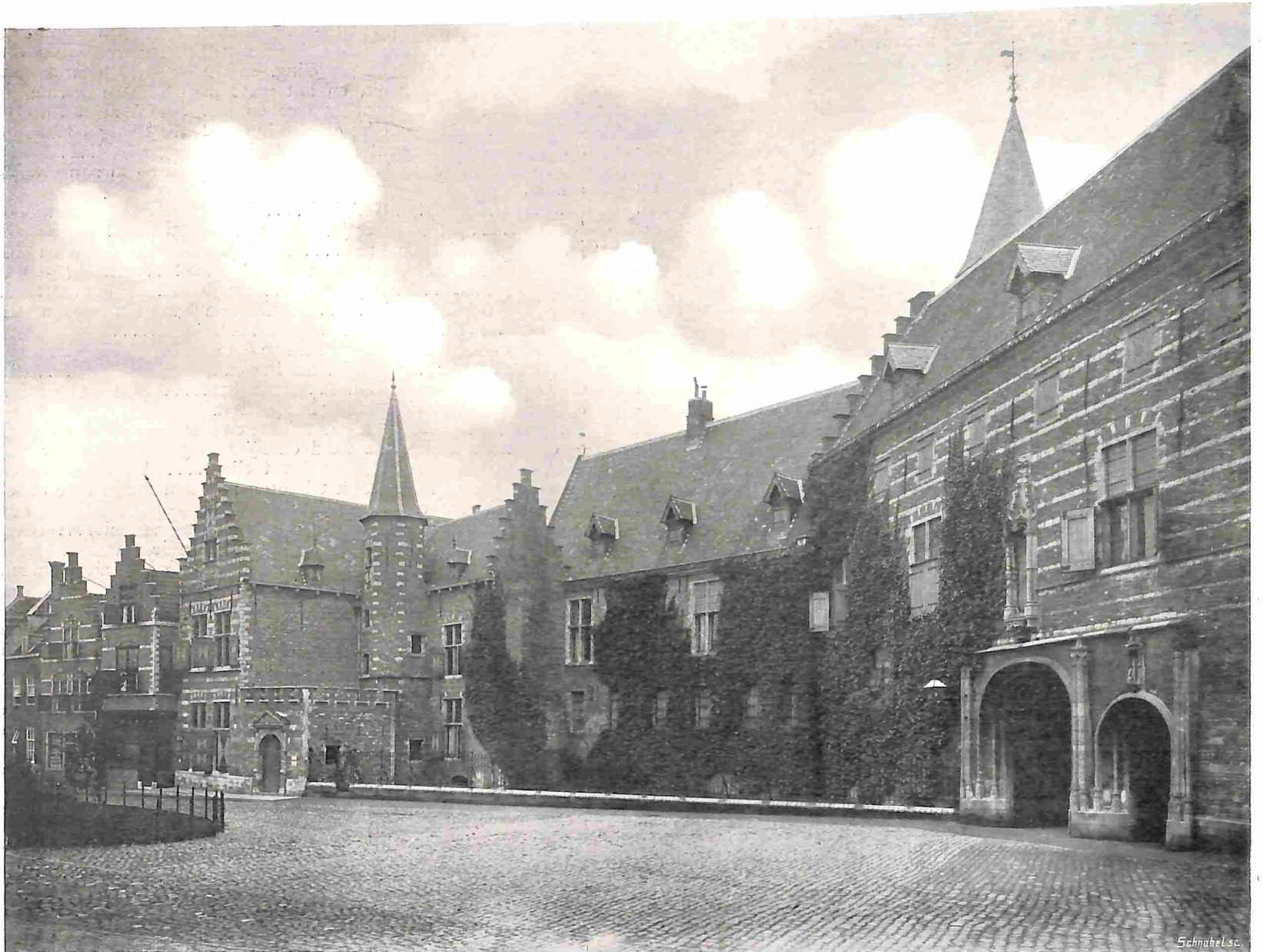

Foto C. Steenberghe.

DE ABDIJ-GEBOUWEN AAN DE BALANS TE MIDDELBURG.

TWEE STEDEN VAN WALCHEREN.

II. DE ABDIJ TE MIDDELBURG EN HAAR OMGEVING.

IS de Markt van Middelburg vooral schoon door haar Raadhuis en Vleeschhal, de overige omlijsting van dit eens mooie plein heeft veel van haar oud-Hollandsch schoon ingeboet door de moderne huizen, die er verzezen zijn. Doch één gedeelte bezit Middelburg nog, dat niet alleen op zich zelf schoone gebouwen, maar ook een prachtig geheel van groepeerling en stijlen bewaard heeft, zooals men dat nergens in eenige staa van Nederland kan terugvinden. Wij hebben het oog op de Abdij en haar omgeving.

Van de Groote Markt, aan den rand van het oudste stadsgeedeelte gelegen, de Lange Burg ingaande, komt men in het centrum van Middelburg, en bereikt door die winkelstraat weldra de Groenmarkt. Nog weinige schreden verder komt men door de Korte Burg op de Balans, een naam die herinnert aan het waaggebouw, dat hier vroeger stond (afgebroken in 1828), en waar thans een open plein is met een fontein in het midden, opgericht als herinnering aan het bezoek der Koninginnen in Augustus 1894, later met bloemen en heesters omringd. Aan den eenen kant verheft zich de schilderachtige Societeit St. Joris met mooien renaissance-gevel, in 1582 van witten arduinsteen gebouwd, met fraai gesmeede ijzeren ankers in het front en een St. Joris-beeld te paard op den top van den gevel. Deze gevel, welks stijl bedorven was, werd in 1894 weer in oorspronkelijken vorm hersteld.

Aan den anderen kant van dit plein verrijzen eenige woningen met antieke gevels; twee ervan zijn in 1896 in den stijl der zestiende eeuw opgetrokken, door steun van een kunstzinnig Middelburger; een derde is toen door de provincie gerestaureerd.

Van hier voert de door ronde bogen overwelfde breede Balanspoort naar het binnenplein der Abdij, een rustige plek, door enkele boomen overschaduwde, en omringd door meesterwerken van bouwkundigen smaak, tot een harmonisch geheel verenigd, en op oordeelkundige wijze gerestaureerd door den architect J. A. Frederiks. Op een stillen zomeravond ons op het door de maan beschenen plein neerzettend, terwijl een zacht windje door 't gebladerte speelt, komen onwillekeurig de beelden van eeuwen geleden opdoemen uit den schemerschijs, waarin de nachtgodin de omgeving wegdoezelt in mystieke lichttonen. Maar toch, als wij rondzien naar den stichter van deze heerlijkheid, dan zoeken wij

vruchteloos, en zelfs de juiste tijd, dat de grondslag er voor werd gelegd, valt niet aan te geven. De oudste geschiedenis der Mariaen- St. Nicolaas Abdij ligt in het duister; men noemt de jaren 1106 of '07, maar het is waarschijnlijk, dat er vóór dien tijd reeds een andere geestelijke stichting bestond, misschien een klooster, dat aan de heilige Maagd was gewijd, en waarvan de gebouwen aan de Abdij zijn overgegaan. In de overblijfselen uit de 13e eeuw, die thans nog aanwezig zijn, vindt men sporen van een ouderen bouw, waarbij tufsteen als hoofdsteen werd gebruikt. Eerst de verblijfplaats van reguliere kanunniken, werden die in 1125 vervangen door Norbertijnen uit de Abdij St. Michel te Antwerpen, en door deze werd de Maria Abdij spoedig een rijke en machtige instelling. Graaf Willem II, de Roomsche Koning, was Middelburg goed gezind, en verleende aan de Abdij bijzondere rechten en gunsten, alsmede ruime giften voor de verbouwing, die met veel pracht kon worden uitgevoerd. Floris V en Graaf Willem III gingen in dezelfde richting voort, de vrijheden en rechten der Abdij werden verzekerd, nieuwe leenen haar gegeven en giften toegestaan. In 1356 bezat de abdij reeds 2000 gemeten lands op Walcheren, en de voorraad tafel- en ander zilverwerk was buitengewoon rijk.

Evenwel, niet steeds klonken er enkel vrome kloosterzangen en gebeden binnen deze muren. De politieke rol, die de abten niet zelden wenschten te spelen, wekte onrust en vijandschap, en maakte het noodig, om naast den rozenkrans ook de wapenen te voeren. In 1359 werd den toenmaligen abt door den Hertog voor zich en zijn volgelingen verlot gegeven de wapenen en het harnas te dragen, waarvan ook gebruik werd gemaakt.

Als wij de geschiedenis der Abdij voor onzen geest doen ontrollen, zien wij van tijd tot tijd hier machtige abten zetelen, heerlijke buiten Westhoven, aan den duinkant, dat de abten sedert 1277 bezaten, waar zij van hun wereldlijke en geestelijke vermoeienissen konden uitrusten.

Den 15en September 1505 werd binnen deze muren door Philips den Schoone het kapittel van het Gulden Vlies gehouden, en Karel van Oostenrijk, de latere Karel V, vertoefde langen tijd op het heerlijke buiten Westhoven, aan den duinkant, dat de abten sedert 1277 bezaten, waar zij van hun wereldlijke en geestelijke vermoeienissen konden uitrusten.

De Abdij had veel materieelen voorspoed, doch haar geschiedenis

heeft ook tegenspoeden te vermelden. Een zware ramp was o.a. de brand van 22 Oct. 1492, toen het grootste gedeelte der Abdij afbrandde, en de rijke bibliotheek, „die alderschoonste Bibliotheken ende oudste boeken van heel Zeelandt”, vernield werd. Maar ook deze ramp kwam zij als andere glansrijk te boven. Dewijl men over zooveel middelen beschikte, kon zij schooner dan voorheen worden herbouwd.

De eigenlijke abdij als zoodanig werd opgeheven door Paus Paulus III, toen deze den 12en Mei 1559 het bisdom Middelburg oprichtte, en de waardigheid van abt voor altijd werd toegekend aan den bisschop van Middelburg. De toenmalige Abt, Nicolaas de Castro, werd op 12 Dec. 1562 als eerste bisschop gewijd. Maar de dagen van het bisdom waren reeds geteld bij zijn oprichting; toen de eerste bisschop in 1573 tijdens het beleg der stad stierf, kon zijn benoemd opvolger den bisschopszetel niet bezetten, omdat de stad de Staatsche zijde had gekozen.

Door dien overgang werd de Abdij aan haar bestemming onttrokken, en op het toppunt van luister en grootheid werd zij beroofd van haar heerlijkheden, terwijl de gebouwen tot verschillende wereldsche doeleinden bestemd werden. Een treurige tijd brak nu aan voor deze trits van bouwwerken; veel van haar schoonheid werd vernield, torentjes werden gesloopt, prachtige kruisgangen weggebroken. Hoewel de complex der gebouwen nog was blijven bestaan, viel uit de verwaarloosde en bedorven overblijfselen bij den aanvang der 19e eeuw nauwelijks de oude abdij te herkennen.

(Wordt vervolgd.)

Dr. H. BLINK.

Het geslacht Crocus.

De echte *saffraan* stamt af van een plant uit de crocusfamilie, wier 60 soorten in wilden toestand voorkomen in alle landen, welke de Middellandsche Zee omringen. De voornaamste soort, welke ook de saffraan levert, is de *Crocus sativus*. De talrijke andere soorten van den crocus, vooral die, welke in de lente bloeien, dienen alleen als tuinplanten en zijn om hun prachtige kleuren zeer geliefd. Er zou lastig een plant zijn aan te wijzen, die nog vroeger door de menschen in gebruik is genomen — de granen misschien uitgezonderd. De crocus wordt reeds in de oudste geschriften vermeld, zoowel in den Bijbel als in de oud-Indische oorkonden. Alle crocussoorten zijn buitengewoon in trek gekomen, doordat zij bijzonder snel groeien en ook gemakkelijk gekruist kunnen worden. Het aantal variëteiten van den voorjaarscrocus bedraagt dan ook minstens 150. Het vaderland van den echten voorjaarscrocus is eigenlijk de Kaukasus, de oorspronkelijke kleur blauw-violet. De *Crocus sativus*, aan welks welriekende stijlen met roode stempels wij de saffraan te danken hebben, groeit in de Levant en heeft diep-violette, zijdeachtige blaadjes. Vooral in de Oostersche landen speelt de saffraan als specerij een groote rol.

L. F. H.

Ontwerp eener Moderne Schoonheidsleer voor den Tuinaanleg.

(Slot.)

SINDS de archeologie, die de stijlen ontleedt, van elken stijl duidelijk de eigenaardigheden heeft vastgesteld, kwam men er in de bouwkunst allengs meer toe te vergeten, dat die stijlen eigenlijk niets anders waren dan de stempels van het Leven zelf, op het weefsel der traditie gedrukt; van het Leven, uitsluitend bedacht op scheppen; het Leven, dat nimmer stilstaat en steeds opnieuw aan het worden is, waardoor het ontsnapt aan elke indeeling, aan elke bepaling, door ons bij voorbaat gemaakt.

De kennismaking met uitheemsche producten, vergemakkelijkt door het sneller en grooter verkeer, bracht de menschen min of meer van de wijs; de verscheidenheid van nieuwe materialen, waarvan men maar niet dadelijk de juiste aanwending kende, voltooide de ver-gissing.

In de tuinkunst ging het zòd:

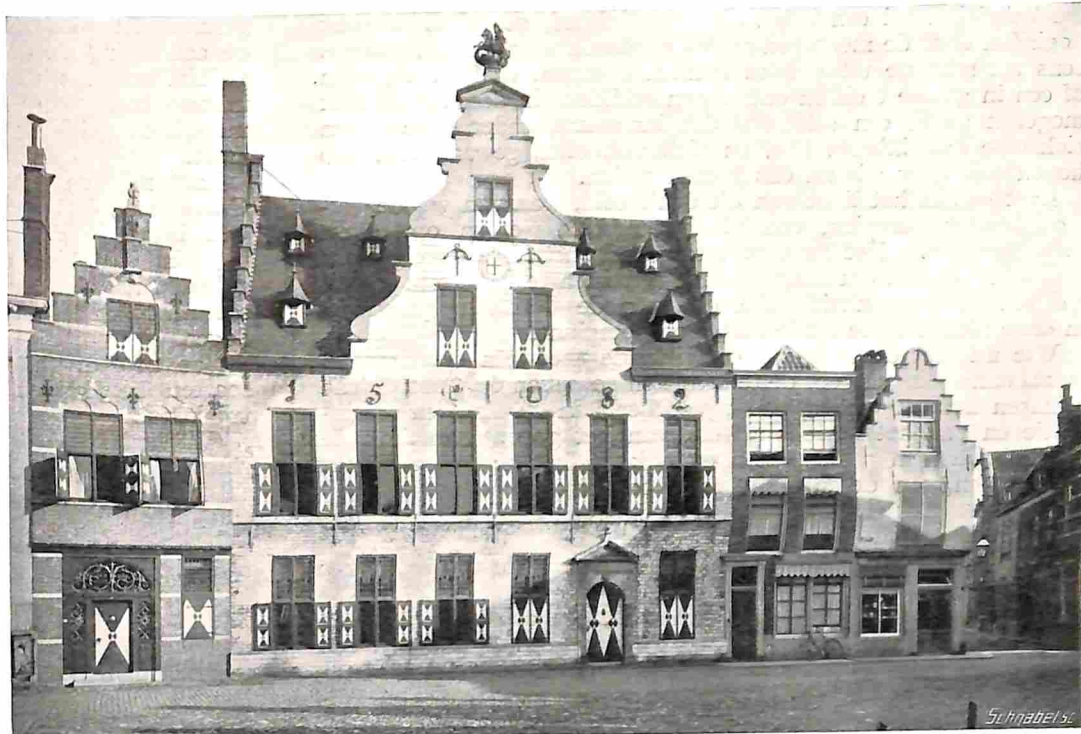

Foto C. Steenbergh.

DE SOCIETEIT ST. JORIS AAN DE BALANS TE MIDDELBURG.

De uitheemsche planten en de kunstmatig gekweekte inlandsche nemen zoozeer onze aandacht in beslag en eischen in zulk een mate onze zorg, dat aandacht voor andere belangwekkende zaken ons niet steeds overblijft. Men moet echter, oprecht gezegd, al een zeer bedorven schoonheidsgevoel hebben om niet de diepere overeenstemming en het onmisbaar verband te gevoelen tusschen een gebouw en de omlijsting van beplanting die het vereischt, of om althans niet gekwetst te worden door de schrille disharmonieën, die men overal kan opmerken.

Het zou nochtans verklaarbaar zijn, dat, zelfs vóór het door zaakkennis geleide verstand ons wees op het onverenigbare van een Gothische kerk en een Japanschen tuin, men onderbewust de plastische tegenstelling tusschen het blad van een Japansche aucuba bijvoorbeeld en de vormen der Gothiek gevoelde, en het bijeenbrengen van zoo grondige verscheidenheden ten eenemale als onmogelijk aannam.

Men heeft trouwens slechts een blik te werpen op de aanplantingen rondom de oude gebouwen om te zien, dat men dit niet gevoeld heeft.

Het is van belang, door algemeene regels te stellen aan verbetering in dit opzicht mede te werken.

Als wij, onze Gothische kerken beschouwend, eens denken aan het verschijnsel van het vergroenen der steenen, — als een bezinnsel, dat de vloeiende eeuwen daarop achterlieten, — dan vragen wij ons als vanzelf af, wat er wel geworden zijn zou van, laat ons zeggen, een hoekje van het belendend kerkhof, indien men dat eens geheel aan zichzelf had overgelaten: de eeuwenoud geworden boomen, de slingerplanten overal gehecht aan uitspringende steenen gelijk levende kantstrooken, de bloemen, die zichzelf hadden voortgeplant van geslacht tot geslacht!

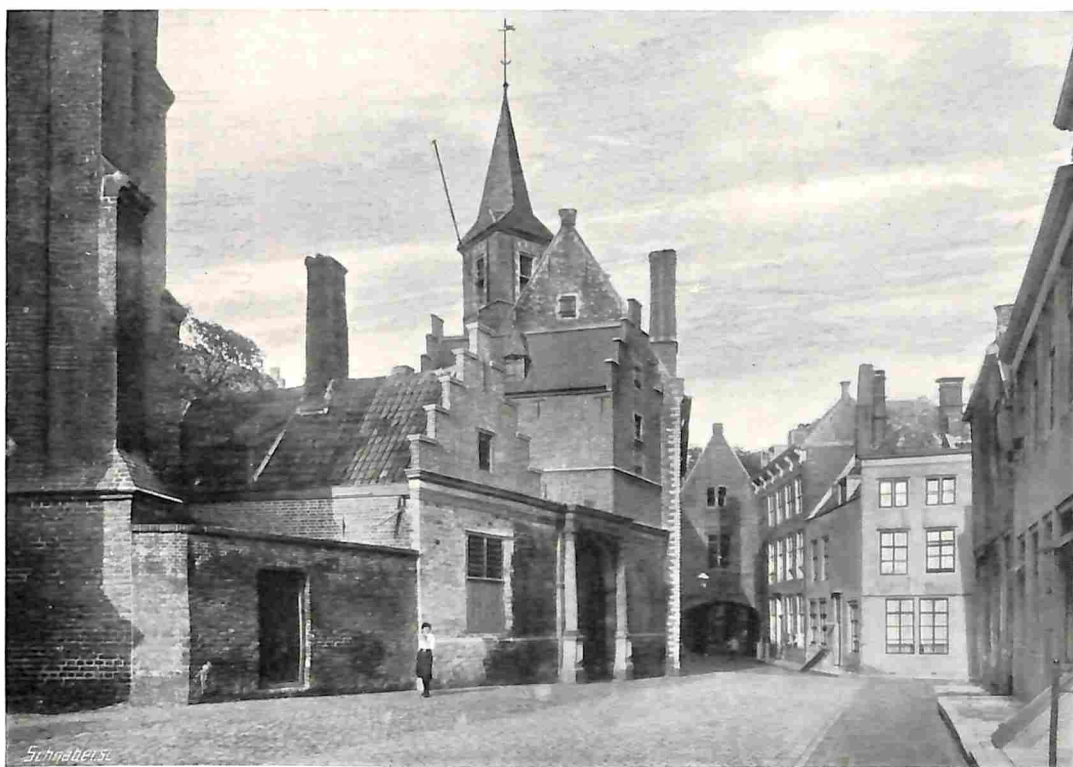

Foto C. Steenbergh.

BIJ DE ABDIJ-GEBOUWEN TE MIDDELBURG.

Al dadelijk zal een ieder, dit overdenkend, gevoelen, dat ook pogingen door de menschen zelve op dezen weg gedaan, ons wel eens tot schoone uitkomsten konden brengen, en zich afvragen of een in groote trekken ontworpen schilderij in dezen geest niet mogelijk ware, een schilderij dat langzaam onder onze oogen zichzelve ontwikkelen zou, en zich voltooiën, gewaardeerd, zoo hopen wij, door wie na ons komen zullen.

Laat ons in het licht van dit denkbeeld, waarvan wij de verwerkelijking voorzien, een vluchtigen blik werpen op enkele verschijnselen. Het gebeurt menigmaal, hetzij tengevolge van opruiming of wel om aangrenzende terreinen te benutten, of ook wel om der schoonheid wille, dat men de Gothische gebouwen in onze steden of te lande met groen omplant.

Wie nu van de door ons ontwikkelde theorieën doordrongen is, zal aanwijzingen voor de te benutten gewassen op verscheidene plaatsen kunnen vinden, zoo bijvoorbeeld in de blad- en bloemmotieven van het beeldhouwwerk van het gebouw, in de oude handschriften en prentwerken en ook, in het algemeen in het beschouwen van de in de streek voorkomende planten.

Waar het gaat om abdijen of kasteelen, zal men bij den aanleg der tuinen in hun vroegeren staat veelal geholpen worden door oude documenten; dit is ook het geval voor de abdij van Ter Kameren, die wij thans bespreken.

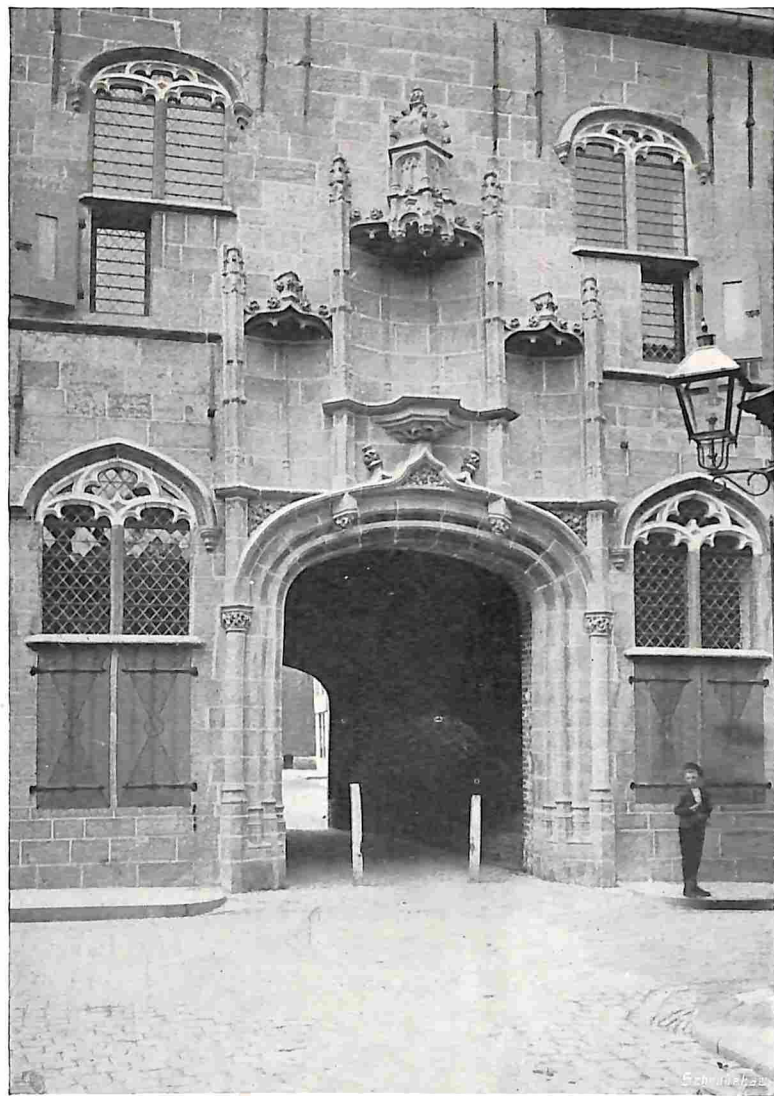
Indien het er echter slechts om gaat, een omlijsting aan een gebouw te geven zonder meer, behoeft er geen sprake van een anachronisme te zijn; men zal eenvoudig de in de streek inheemsche bloemen aanwenden, waardoor tevens aan den eisch voldaan wordt, dat er verband is met het omringende landschap.

In de zeldzame gevallen, dat wij met *Romaansche* gebouwen te doen hebben, is men aangewezen op het streng gebruik der gewestelijke planten; als men die maar met smaak benut, zal men niet tot onzinnige uitkomsten geraken.

Voor gebouwen uit later tijd, van de Renaissance af tot Lodewijk XIV, zal men steeds talrijke documenten kunnen vinden.

„Le Théâtre de l'Horticulture”, een werk uit 1600 van Olivier de Serres, bevat een lijst van destijds geteelde gewassen, en deze lijst geeft een prachtige verscheidenheid van sierplanten. Men is blijkbaar zoozeer verzot op de nieuwe aanwinsten der kweekkunst, dat men het de moeite niet waard acht, uit de oudere planten te halen wat erin is.

Onder de regering van Lodewijk XIV wordt de lijst voor gewassen steeds uitgebreider. In Maeterlinck's „Double Jardin”, heeft deze groote schrijver verteld van eenige schoone bloemsoorten, welke men zelden meer ziet, en deze met haar geur van ouderwetschheid zouden zoo wél voor onze doeleinden passen. Het zou belangwekkend zijn, een lijst, — een soort van Burgerlijke Stand, — op te stellen van alle eertijds geteelde planten, van alle soorten, die bruikbaar voor tuinen zijn, en ik ben be-

ABDIJPOORT TE MIDDELBURG.

gonnen met zulk een werk, waarvoor ik in dit artikel trouwens de aanwijzingen gegeven heb en de wijze van toepassing aangeduid, en het is juist *de wijze van toepassing* die de hoofdzaak is; immers meer dan kennis van een hoeveelheid van versieringsmaterialen geldt de wetenschap hoe men die het best benutten moet.

Laat mij ten slotte de aandacht erop vestigen, dat de heer Gravereaux, de bekende rozenliefhebber van l'Hay, nabij Parijs, van hetzelfde denkbeeld uitgaand, de verzameling rozen van keizerin Joséphine te Malmaison beschreven heeft, en erin is geslaagd naar de dagteekening van hun verschijnen alle levende soorten rozen te rangschikken van de oudste tijden af tot in onze dagen.

Van 1850 af kan men alle nieuw gekweekte en ingevoerde soorten beschouwen als mooie hulpmiddelen voor de moderne tuinkunst.

(Wij herhalen, dat het voornaamste het begrip van het richtige gebruik der planten blijft).

Uitgezonderd het weinig voorkomende geval van herstel van oude tuinen naar oorspronkelijke documenten, is aan de *natuurlijke* groepeerings, — waarbij men voor een groot deel de plant aan zichzelve overlaat, — de voorkeur te geven.

* * *
Men moet bij den tuinaanleg der Abdij van Ter Kameren elke minderwaardige praktijk stellig vermijden, en deed goed terug te keeren tot de schoone oud-modische planten van vroeger. Men zal dan ervaren, welke uitnemende hulpmiddelen ter versiering al deze goede eenvoudige bloemen voor den scherpzinnigen tuinarchitect zijn; welgerangschikt, deze naar hare soort, gene naar haren vorm, andere wederom naar hare kleur bloeien zij om beurten in de lente en den herfst.

Wij zullen ons palet borgen van het „Théâtre de l'Horticulture” zoowel als van de schoone ouderwetsche soorten uit de „Double Jardin”, welke wat verjaarde bekoorlijkheid in deze als voor haar gemaakte omgeving goed tot haar recht zal komen; dit moge de toevlucht voor deze vergetenen zijn, en wellicht ook het middel om haar in eere te herstellen. Voor de oudere soorten rozen zal het werk van Gravereaux ons kunnen dienen.

Wat de boomen en heesters betreft, de nieuw gekweekte soorten met hare sierlijke of bonte bladeren, de Amerikaansche en Aziatische gewassen, nog niet lang ten onzent ingevoerd, zullen niet worden benut, wel de inheemsche gewassen en die welke vòòr het tijdperk van die tuinen in die streek reeds geacclimatiseerd waren.

Men zal onder de boomen aantreffen de linde, den olm, den beuk, den hagenbeuk, den ahorn, den berk, den inlandschen kastanje, den Indischen kastanje, den populier, den Italiaanschen populier, den els, zelfs den appelboom, den wonderbaarlijken appelboom, die, oud geworden, schier gothische vormen ontwikkelt, zoo passend bij oude bouwwerken; onder de heesters treffen wij de lins aan, de philadelphus altea, de paarse sering, den meelboom, den vlierstruik, den liguster, de kornoelje; onder de sempervirens den taxusboom, de jeneverstruik, den pijnboom, den hulst, den bukspalm en den laurierkers.

Wat de bloemen betreft, de lijst is reeds zeer uitgebreid en hoevele sierlijke zijn er te noemen, tulpen, narcissen, leliën, campanulen, papavers, maluwrozen, zonnebloemen, maluwen, asters, korenbloemen, delphinium, vingerhoedskruid, anjelieren, pioenrozen en vele andere.

Gesneden bukspalmen en taxus, hulsthagen, geleide linden, en hagebeuken vinden eveneens in deze tuinen hun plaats.

De kloostertuin, ons door Sanderus beschreven, met zijn gesneden buksboomen, zijn groene graskleeden, met rabatten omlijst, zou worden hersteld en klimplanten zouden er tieren. De wijnstok, het klimop, de kamperfoelie, velerlei rozelaren kunnen zich hechten aan de gewelbogen met de warrelende strikken hunner speelsche ranken.

Men lette er op, de grenslijnen in die tuinen niet al te sterk te doen spreken, maar evenmin mogen ze worden weggewischt door een al te overvloedige beplanting; zij moeten steeds zichtbaar blijven. Zoo zal het noodig blijken, langs de borstwering, die het erf der abdij langs de Avenues De Mot en Duray omgeeft, een beukenhaag te planten, op een meter afstand ongeveer achter die borstwering en op dezelfde hoogte als deze.

De architectuur van deze borstwering zal zich van buitenaf gezien, fraai afteekenen op dien somber groenen achtergrond, en gezien van binnenuit, zal zij er geheel achter verdwijnen, waardoor de indruk wordt verkregen, dat het erf veel grooter is.

En eindelijk zorg men ervoor, dat op de oude muren, hoeken van bouwvallen en verder bij alle scherp afgeschreven grenslijnen, aan de natuur alle vrijheid wordt gelaten; aan velerlei klimplanten, aan de natuurlijke flora der oude muren: varens, leeuwenbekken, verbascum, muurvioletten, berenklaauw en andere, terwijl het oppervlak van den vijver gedecoreerd mag zijn met velerhanden waterplanten. Een onontwarbaar netwerk van ranken, loof en bloemen moet zelfs de luttelste muren bedekken, en het groen late men uit alle steenvoegen als neerstroomen.

Men poge een indruk te geven van een zekeren mystieken ernst, verzacht door den zoeten glimlach der oude bloemen, daarbij late men dus in de eenmaal geordende grenslijnen vrijheid aan de natuur, en in uw werk zal ten slotte iets komen van de bekoring der oude tuinen, evenals het prachtige groen dat de tijd over de stille oude steenen der gebouwen spreidt.

En dit is volkomen wettig, want een ouden tuin nauwgezet in den stijl van zijn tijdperk te herstellen, naar den letter der documenten, waaruit zijn vroegere staat getoond wordt, — dat herstellen is nog slechts het opnieuw aangeven zijner doorsnijdingen en hoog- en laagverdeelingen, zijne zuivere constructieve en eigenlijk zeer wel herstelbare grondslagen. Doch het treffende beeld van den vroegeren tuin zal eerst volkomen worden hersteld, wanneer wij de natuur vrij spel binnen die grenzen laten, waarbij wij dan vanzelf goed op de plaatsing der planten moeten letten en zotte anachronismen in de keuze van die planten vermijden moeten. Aan de natuur en den plantengroei, minder veranderlijk dan wij met onzen wisselenden smaak en denkbeelden, is het best toevertrouwd dat oude beeld van dien tuin in zijn geheel weer te herstellen.

Doch, behalve in het geval van een restauratie, streng in den zelfden stijl, van een tuin die terzelfder plaatse ook bestaan heeft, en waarvoor men de echte en volledige documenten tot zijn beschikking heeft, moet men nooit een stijl nabootsen, noch naar vermoedens den ouden vorm trachten te herstellen, want men kan de ziël van vroeger tijden niet terugroepen. Men zal modern moeten zijn, op straffe van anders geen kunstenaar te kunnen wezen.

Uit wat wij in deze artikelen hebben aangevoerd kan men dus vaststellen, dat de moderne tuin moet beantwoorden aan deze vier noodzakelijke vereischten:

1. Hij moet deelhebben aan de *natuur*, om ons gevoel te bevredigen.
2. Hij moet den bezitter door zijn *nutligheid van dienst* zijn.
3. Hij moet *geordend* wezen, teneinde den *geest* belang in te boezemen.
4. Hij moet, het *karakter* van het omringend landschap eerbiedigend, zich daaraan *aanpassen*; en zodoend het gemeenschappelijk erfdeel aan natuurlijke schoonheid, waarvan wij allen het vruchtgebruik hebben, mede helpen bestieren, en vergrooten ten bate van allen.

Nochtans zal uit dit alles het ware *kunstwerk* niet eerder voortkomen dan op het oogenblik, waarop de compositie zal reiken tot aan het *karakter*, dat wil zeggen den *stijl*, want deze is op het weefsel der traditie het merk van het bewust schepende Leven.

* * *

Een schoone toekomst staat nog voor de tuinkunst open. Naar mate de mensch meer van de natuur uit haar ongerepten staat naar zich toe trekt, wil hij haar ook weder wat teruggeven, onder een anderen vorm weliswaar, doch vatbaar voor een kunstvolle ordening en in staat om een kunstwerk te worden van natuurlijke pracht.

Wij merken reeds op, dat de ontzettende uitbreiding der groote steden de behoefte doet gevoelen aan frissche parken in die steden zelf, en deze parken moeten op hunne beurt weder voldoen aan de eischen van het hedendaagsche leven. Wanneer men slechts zal hebben gebroken met de dwaze traditie van den quasi-landelijken stijl, dien men ten onrechte Engelschen tuin noemt, en die men in alle openbare parken zonder onderscheid vindt toegepast, dan zullen begaafde mannen gaan zoeken naar den nieuwen en werkelijk modernen stijl, dien de omstandigheden eischen.

Van den anderen kant boet het landschap bij die steeds voortwoekerende uitbreiding der steden veel van zijn schoonheid in. En toch zou de tuinarchitect ook daar veel kunnen redden. Schilder, poëet, zoete toovenaar, beschikkend over zoo wonderlijk een schat als gansch dien gekweekten, inheemschen en geacclimatiseerden gewassen-overvloed, bouwt hij den menschen een schoon verdichtsel der natuur, verscholen in de vorstelijke pracht van planten en geboomte.

De tuinarchitect immers moet dit alles zijn: *dichter*, dewijl alle kunst poëzie is; *schilder*, omdat slechts een schilder vermag het spel van licht te verdeelen, de kleurverhoudingen te onderscheiden en kunstvol schakeeringen op het doek te brengen; *architect*, omdat hij het groote rythme moet verstaan en uitdrukken, dat de ziel is der ontzaggelijke fresco, die hij samen met de natuur gaat maken. Le Nôtre was dit alles, en tot zijn roem voor altijd: het eerst *schilder*, op het atelier van Simon Vouët, „eerste schilder van den koning”, werd hij later *architect* om eindelijk uitsluitend *tuinarchitect* te zijn.

Uitteraard gewend met onmetelijke afstanden te werken, zal de tuinarchitect zich eindelijk de schitterende rol zien toebedeeld van steden-ontwerper, gelijk dit reeds in Amerika geschiedde.

Hier blijkt, hoezeer het noodig is onderscheid te maken tusschen de tuinkwekerij en de hogere tuinkunst, een onderscheid, dat zoo voortreffelijk werd aangetoond door den vermaarden Engelschen tuinarchitect en stedenontwerper Sir Thomas H. Mawson in zijn studie „De Tuinarchitectuur, een vorm van Kunst”; een onderscheid, hetwelk men te zeer verzuimde aan te toonen, wat begaafde lieden vaak afgeschrikt heeft van dezen loopbaan.

In den tuin zelven, vooral in den openbaren tuin, zullen de kunstenaars de hedendaagsche tuinarchitectuur wel tot aanzien en roem weten te brengen, — zoodra zij slechts een algemeene opinie vinden, die hen begrijpen kan, evenals Le Nôtre den vorst vond, die dit vermocht.

Overneming verboden.

LOUIS VAN DER SWAELMEN.

Foto C. Steenberghe.

MUNTPOORT TE MIDDELBURG.

P. P. P.

In den gevel van het voor eenige jaren gesloopte Zeemanshuis te Rotterdam stonden de, door menigeen niet begrepen, letters P. P. P. te lezen. De adelborsten, die er voorheen een ongewenscht, tijdelijk onderkomen vonden, verklaarden de drie P's door „Pakt 'm, Plukt 'm, Pluist 'm". Behalve dit Zeemanshuis prijkte meer dan één gebouw, ten dienste van land- of zeemacht, met deze letters, die o.a. indertijd ook voorkwamen op de zegels van de Admiraliteits Colleges van West-Friesland en de Maas.

De verklaring der drie P's levert geen moeilijkheid op voor ieder, die op den Burg te Leiden wel eens het opschrift „*Pugno Pro Patria*”, d.w.z. Ik strijd voor het vaderland, heeft gelezen, welke woorden ook als omschrift voorkwamen op de Leidsche noodmunten van 't jaar 1574 en ook in de vlag, ten tijde van de Geünieerde Provinciën.

Eigenaardig is het, dat de drie P's, maar dan viermaal onder elkander gezet, als grafschrift hebben dienst gedaan. En 't behoef niemand te bevreedden als gezegd wordt, dat de verklaring dier twaalf P's aan menigeen heel wat hoofdbreken heeft gekost. Thans is men het er vrijwel over eens, dat — gelijk ik ook in den derden druk van mijn „*Mozaïek*”, bladz. 74, hoofdstuk „*Merkwaardige Grafschriften*” vermeldde — dit zonderling inschrift op den grafsteen van het oude, aanzienlijke handelsgeslacht Vöhlin, in den kruisgang van de St. Annakerk te Augsburg, aldus gelezen moet worden:

Piper Peperit Pecuniam
Pecunia Peperit Pompam
Pompa Peperit Pauperiem
Pauperies Peperit Pietatem.

Deze Latijnsche woorden beduiden in 't Hollandsch: „De peper verschaftte geld, het geld veroorzaakte weelde, de weelde bracht tot armoede, de armoede leidde tot vroomheid”.

F. W. DRIJVER.

MENSCH-APEN IN „ARTIS”

II.

IN ons vorig artikel hebben wij in 't kort uiteengezet, waarin op het gebied der geestvermogens de *Mensch-apen* te kort schieten om *Aapmensen* te kunnen zijn.

Wat de verschillen en overeenkomsten met den Mensch in lichaamsbouw betreft, en de daarmee in nauw verband staande gelijkenis — lachwekkend of ontroerend, al naar ge verkiest — die de Menschen in uiterlijk voorkomen met den Mensch vertoonen, daarover zal in ons artikel dat zich meer bepaald met de geestvermogens, met zeden en gewoonten der Anthropoiden bezig houdt, geen sprake kunnen zijn.

Wij gaan nu eens een kijkje nemen op het des zomers speciaal tot speelplaats voor onze Orang-oetans en Chimpanse's bestemd grasveld voor het Nieuwe Apenhuis.

In den klimboom op het midden van dat door honderden toeschouwers en lachende kinderen omringde gazon, is het halfwassen orang-oetan wijfje Mina, een geschenk van den heer G. Forrer te Labor-Pakan bezig, van bebladerde takken een platvormig nest te maken, waarop zij, eenmaal met de hoofdzakelijke toebereidselen gereed, rustig de wereld om haar heen naar orang-aard van bovenaf zit te bekijken, onderwijl nog een en ander aan haar verheven rustplaats verschikkende of zich gedeeltelijk met bladertakken overdekkend.

Daarbij zit zij in haar bruin-roode haarvacht op haar gemak ineengehurkt met de kalmte van een in aanschouwing der dingen verdiepten Oosterschen wijze alles om zich heen op te nemen. Haar schrandere kleine oogen onder het gewelfde voorhoofd letten steelswijs op wat de lawaaiërige Chimpanse Mafuka onder haar uitvoert, en komt die soms eens de rust van haar vredig zitje verstoren dan strekt zij grijpend de lange armen, waarvan het ruige haar als franje afhangt en neemt voor een oogenblik bedaard de wijk naar een hooger gelegen tak, of verdedigt haar nest met een paar slagen van haar groote, krachtige handen.

Zooals zij daar zit, of in haar boomtakken rondklautert, geeft zij ons een natuurgetrouw beeld van 't leven der orang-oetans in de moerassige oerwouden van Borneo of Sumatra. „Het is een vreemd en merkwaardig schouwspel”, zegt Wallace, „den *Maias* (Maias is de bij de Dajakkers op Borneo, Orang-oetan de bij de Maleiers op Sumatra gebruikelijke benaming) gade te slaan, terwijl hij op zijn gemak door de bosschen voortschrijdt. Hij wandelt bedaard over een of andere der groote takken in de half-opgerichte houding, die de groote lengte zijner armen en de kortheid zijner beenen hem van nature doen aannemen; en de ware verhouding dezer ledematen wordt nog vermeerderd, doordien hij loopt op zijn knokkels *), niet op de palmen der handen, zooals wij zouden doen.”

„Hij schijnt altijd die takken te kiezen, welke die van een aangrenzenden boom het dichtst naderen of raken, en als hij het punt van overgang bereikt heeft, steekt hij zijne lange armen uit, en, de twijgen die hij voor zich ziet grijpende, perst hij ze tusschen beide handen te samen, schijnt hare kracht te beproeven en slingert zich dan bedaard over.”

„Nooit waagt hij een sprong of schijnt hij zich te haasten, en toch weet hij zich bijna even snel voort te bewegen als een mensch op den grond beneden hem loopen kan.”

Wij kregen verleden zomer een beeld van hetgeen ons Wallace vertelt, toen Mina in een onbewaakt oogenblik den grooten plataanboom aan den rand van het grasveld wist te beklimmen en daar in een ommezien de hoogte inging. Af en toe zagen wij uit het bladerengroen haar triomfantelijk gezicht komen kijken, waarna zij zich weer in het binnenste der kruin verborgen hield. Den geheelen verderen middag bleef zij naar hartelust boven in het nieuw veroverd gebied, voedsel noch bedreiging mochten baten om haar weer naar beneden te krijgen. Gelukkig kon zij van den alleen-staanden Plataan uit, niet op andere boomen van den voortuin overgaan, want dan hadden wij zeker nog moeite genoeg gehad haar heelhuids voor den avond binnen te krijgen. Tegen den avond, het uur dat onze Anthropoiden hun laatsten maaltijd met een flinken kroes gekookte melk en hun nachtleger krijgen, kwam Mina behoedzaam naar beneden en zocht zij, uit

*) Eigenlijk middelste vingerleden.

P.

eigen beweging de voor haar opengelaten serre-deur binnengaand, haar kooi weer op, blijkbaar niet zonder angst voor een bestraffing.

Over een dergelijk geval dat zich in „Artis” bij een vroegeren Orang-oetan eens heeft voorgedaan schreef Dr. Kerbert, de Directeur (in *Natuur en Wetenschap*, 1e Jaarg.):

„Zijn nachtverblijf zoekt de Orang-oetan niet in de toppen, waar het te koud en te winderig is, maar steeds in het lagere, meer bebladerde gedeelte der boomen. Merkwaardig nu is het feit, dat de *Maias*, waar hij ook zijn nachtverblijf uitkiest, steeds daartoe een nest maakt.

Hij buigt kleinere takken en bladeren om, of breekt ze af, legt ze dan kruislings over elkaar en bedekt dit nest — dat ons eenigszins doet denken aan dat van een roofvogel — met de bladeren van den Nipa-palm, van Pandanus of van Varenen en Orchidaceën. In koude en regenachtige nachten spreidt hij die bladeren nog bovendien over zich heen. Deze gewoonte van den *Maias* mag wel aanleiding hebben gegeven tot het verhaal, dat hij „hutten” in de boomen zou bouwen.

In „Artis” hadden wij in den zomer van 1902 het groote voorrecht het maken van een nest door een *Maias* met eigen oogen te kunnen aanschouwen. Wij bezaten toen

een nog niet volwassen *Maias*, afkomstig van Kotaringen op Borneo. Dit dier vervaardigde een drietal nesten van dikke en dunne bebladerde takken in de kruin van een torbus. Met zijn oppasser spelende op het ruime grasveld voor het oude Apenhuis, klom hij onverwachts in den bedoelden boom en bereidde zich in enkele minuten een nest. Weinig dagen later beklom hij een beuk, maakte hier wederom een nest, en ondernam toen een langdurige wandeling in en over de verschillende hoge boomen van zijn grasveld. Met wonderbaarlijke zekerheid bewoog hij zich over de dichte takken, nooit falende bij het grijpen van overhangende twijgen, die hem naar den naastbijzijnden boom moesten overbrengen — soms rustende met over elkaar gekruiste armen en met een triomfantelijke blik neerziende op zijn oppasser, die met allerlei vruchten en lekkernijen den *Maias* naar beneden trachtte te lokken. Doch *Maias* liet zich niet verschalken! Eerst toen een krachtig beroep werd gedaan op zijn gevoel van aanhankelijkheid en gehechtheid aan zijn verzorger, toen nl. aan anderen last werd gegeven om den oppasser schijnbaar aan te vallen en te slaan — toen kwam de trouwe *Maias* in zichtbare woede van zijn verheven zetel naar beneden — om zijn oppasser bij te staan!”

Wellicht hadden wij verleden zomer „Mina”, indien zij niet uit zich zelf al naar beneden was gekomen, dus op deze wijze nog kunnen opvangen. Want een nacht — zelfs een zomersche — onze Orangs buiten laten overnachten, gaat niet aan; alleen al niet om het feit dat zij in den killen nacht misschien een noodlottige kou zouden kunnen vatten, waaruit een long-ontsteking zou kunnen voortkomen.

„Langki”, het nog zeer jeugdige Orangmannetje, afkomstig van de Oostkust van Sumatra en door Majoor C. M. A. Quack aan het Genootschap ten geschenke gegeven, gedraagt zich nog niet zoo vrijmoedig als de reeds jaren in „Artis” wonende Mina. Het liefst laat hij zich nog als klein kindje door zijn oppasser vertroetelen, meedragen en beschermen tegen de speelsche

aanvallen van „Mafuka”, de populaire Chimpanse, door den heer A. C. Wertheim te New-York voor het Nieuwe Apenhuis geschonken. De Chimpanse, die in de West-Afrikaansche oerwouden van het Congo- en Niger-gebied leeft, houdt er eene van de Borneesche en Sumatraansche Orang-oetanrassen verschillende leefwijze op na. Chimpanse's toch houden zich meer op den grond op, om hun voedsel te zoeken, leven vervolgens ook tot — soms vrij talrijke — troepen vereenigd. En als „grond-apen” nu zijn ze veel drukker, beweeglijker, schrik-achtiger en ook weer brutaler dan de meer uitsluitend de boomkruinen bewonende Orang-oetans. Hun leefwijze brengt mede, dat zij meer dan de de wereld van uit hun veilige hoogte bekijkende boom-apen bedacht moeten zijn op zelfverdediging. Ze leiden ook een „veelbewogen” leven, door de vele betrekkingen die zij met hun konniten in de kudde dagelijks onderhouden.

Vandaar het spontane temperament der Chimpanse's, in tegenstelling tot het bedachtzaam doen en laten der Orangs, die verkeerdelijk hierom wel als minder „verstandig” dan de Chimpanse's werden aangezien. De Orang-oetans zijn volstrekt niet minder toegerust wat hunne geestvermogens betreft dan de

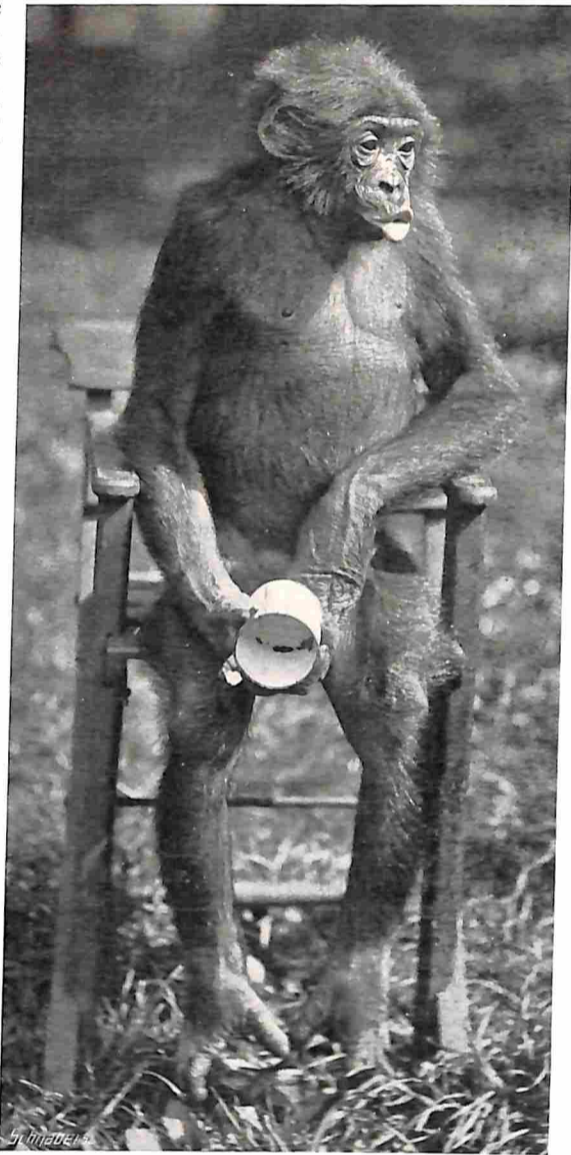

Foto C. Steenberghe.

MENSCH-APEN IN „ARTIS”.
DE INTELLIGENTE MAFUKA WAS ZOO
VRIENDELIJK ONZEN FOTOGRAAF TOE TE
STAAN HEM ONDER ZIJN GEWONE BEZIG-
HEDEN DOOR EVEN TE KIEKEN.

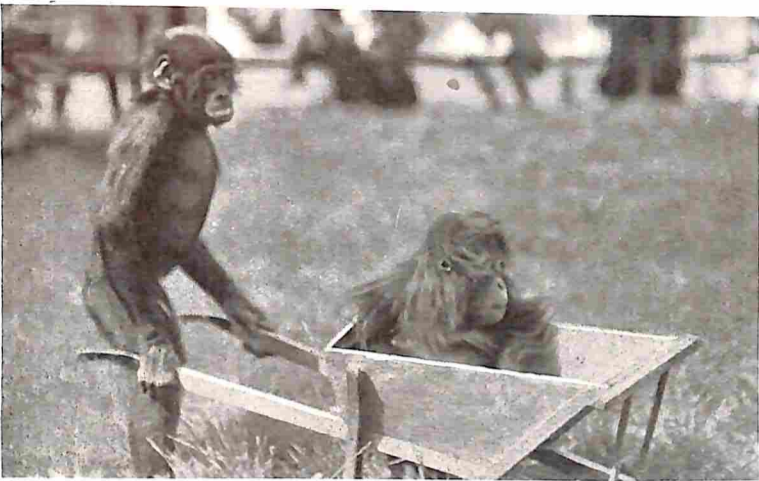

Foto C. Steenoergh.

MENSCH-APEN IN „ARTIS”.

MAFUKA MET LANKIE, OF ORANG-OETANSCH PHLEGMA EN CHIMPANSEESCHE ACTIVITEIT.

Chimpansés. De in mijn vorig artikel aangehaalde staaltjes hebben u daar al een inzicht in gegeven.

Kees en Mafuka, de beide jonge Chimpansés, die nu al jaren samen in Artis lief en leed hebben gedeeld, zijn als echte „grondapen” den geheelen dag door druk in de weer; speelsch en schreeuwerig van aard, bemoeien zij zich met alles wat zich in hunne omgeving voordoet, waarbij wij het typisch verschil tusschen Orang-oetan en Chimpansé, boom- en grond-dier, telkens duidelijk te voorschijn zien komen. Heeft een Orang-oetan van uit zijn veilige, rustige hoogte iets ontdekt dat hem aantrekt, dat hem de moeite van een kennismaking waard lijkt, zoo komt hij met eenige vlugge armzwaaien van tak tot tak er op af, en gaat, in de buurt gekomen, de zaak eerst eens op zijn gemak van nabij bekijken, onderzoeken.

Van angst weinig of geen sprake, hij is immers altijd nog buiten gevaar, en zoo er iets onplezierigs mocht gebeuren, is hij met zijn lange, lenig-krachtige armen en handen, vertrouwend op zijn boom-apen vermogens, gauw genoeg uit de voeten en voorts al of niet tot tegen-aanval of zelfverdediging gereed. Heel anders de Chimpansé, die zich veel meer op den grond ophoudt, die ten allen tijd de omgeving scherp in 't vizier neemt, en elk verdacht iets wantrouwend ontwijkt.

Laten wij onze Chimpansés eens iets nieuws, hun volkomen vreemd voorwerp onder de oogen komen, een leege ton b.v., een soldaten-kepi op 't hun zoo bekende hoofd van oppasser of goede bekende, zoo beginnen zij met schreeuwend er van door te gaan. Op een afstand wantrouwig kijken wat er nu gebeuren gaat en uitdagend schreeuwen om het geheimzinnig wezen tegenover hen tot een of andere daad uit te lokken, is volgende phase der kennismaking.

Gebeurt er nu niets bijzonders, zoo komen zij voorzichtig en schichtig, allerlei waarschuwings- en verwonderingskreten slakend naderbij, raken met uitgestoken hand en gespitste lippen het geheimzinnig onbekende even aan om onmiddellijk daarop luidkeels gillend te vluchten. Niets dus van het kalme waarnemen der Orang-oetans, die de dingen eerst uit veilige hoogte beschouwen, minder schrikachtig zijn en spoediger rustig doortasten.

Eindelijk zijn Kees en Fuka het in zooverre met den stand van zaken eens, dat zij het bedoelde voorwerp dat niets terug deed, gaan betasten en besnuffelen, zich er meester van maken en er hun alleraardigste spelen mede beginnen, dat tot allerlei vernieuwden schrik en terstond goed-onthouden oppervlakkige ervaring aanleiding geeft, totdat zij tenslotte volkomen vertrouwd met het voorwerp in kwestie zijn geworden, en het hun dan soms weinig of niets meer interesseert.

Allerlei eigenschappen der dingen leeren zij op deze wijze oppervlakkig kennen en hun geheugen boekt alle toevallige ervaring eens voor altijd op de wijze, die ik in mijn vorig artikel uitvoeriger uiteen heb gezet.

* * *

Mafuka is een alleraardigste Chimpansé-kwajongen, die van zijn blijde incomste af altijd druk in de weer is geweest, schreeuwerig en bangelijk in den beginne, maar eenmaal ingeburgerd, van een buitengemeene, bijna drieste vrijmoedigheid en spontaniteit.

Nog dagelijks verbazen wij ons over het ontroerend mensche-lijke in het doen en laten van deze merkwaardigen Anthropeide.

Niet alleen, dat wij zonder noemenswaardige moeite hem het gebruik van allerlei gereedschap hebben geleerd, maar aan alles wat er in zijn chimpansé-gemoed omgaat weet hij op een zóó mensche-lijke wijze uiting te geven, dat wij zijn woorden-looze gebaren-, geluiden- en oogtaantal volkomen kunnen begrijpen. Men gevoelt bij den omgang met Mafuka dat hier bij wijze van spreken: een zeker te kort aan hersenen bestaat, waaruit de ongeschiktheid volgt tot het combineeren van allerlei ervaringen en het trekken van logisch gevolg daaruit, als ook de onmogelijkheid om tot een gearticuleerde spraak, en daarmee tot een eigenlijke taal — voertuig der gedachten — te komen, en dat den menschaap belet aapmensch te zijn.

Maar — en dit mag vooral op het gebied der gemoedsaandoeningen gezegd zijn — van veel van wat er omgaat in het ziele-leven van den Mensch is een — zij het ook zeer primitief — equivalent in het brein van den Mensch-aap aanwezig.

En dit is dan ook het ontroerend wezenlijke, het bijna mensche-lijke, ons verwante in deze dieren, dat elken minder-oppervlakkigen beschouwer bij het aandachtig gadeslaan van onze Anthropoiden — vooral van onzen Mafuka — zoo buitengewoon kan boeien!

Wij zien ze spelen met kinderen, en met elkaar, en daarbij komt allerlei aan 't licht dat wij bij geen ander dier zóó waarnemen. Wij zien ze kennis nemen van allerlei zaken, alweer op eene eigenaardige „verstandige” wijze. Wij zien ze ook allerlei werktuigen hanteeren en dikwijls werd hun dit niet aangeleerd, doch hebben zij uit eigen beweging door „na-apen” zich zelf daarbij leeren redden.

Zoo gooien b.v. bijna al onze Anthropoiden, wanneer zij de aandacht tot zich willen trekken, met van hun maaltijd overgeschoten rijst of wat ook onder hun bereik ligt, door ervaring wetend, dat wij ons dan met hen gaan bemoeien. In mijn vorig artikel noemde ik reeds eenige merkwaardige staaltjes van onzen gestorven „Sultan” op, laat mij hier nog aan toevoegen, dat al onze Anthropoiden apen uit eigen kroes drinken, zich zelf met dekens toedekken, op hun grasveld zich met allerlei speeltuig bezig houden, zooals de afbeeldingen u te zien geven. Mafuka speelt zelfs met zandvorpjes, gaat behendig de deuren openmakend uit eigen beweging soms zijn oppasser in de keuken een bezoek brengen, en heeft het door ons toedoen zelfs zoo ver gebracht, dat hij met een fruitmand onder den arm, onder alle Apen van ons Apenhuis uitdeeling van gesneden bananen en appels kan en mag houden, wat ons nu tijdens de mobilisatie met tekort aan personeel nog te pas gaat komen! Allerlei vriendinnen en vrienden heeft hij ook onder de leden van ons Genootschap, ouden zoowel als jongen, en met recht mogen wij hem het meest populaire dier in „Artis” noemen. Mafuka leeft thans bijna vier, Kees al bijna acht jaren in Artis, samen zijn ze er opgegroeid en er bestaat dan ook tusschen hen een bijzondere vriendschapsband, hoewel zij het met de jonge Orang-oetans op den duur ook best leeren vinden.

Over onze Orang-oetans en Chimpansés, maar dan uit een ander dan het in deze artikelen beoogde dier-psychologisch standpunt bezien, hoop ik u een volgenden keer ook eens een en ander te vertellen.

Overneming verboden.

A. F. J. PORTIELJE.

Foto C. Steenbergh.

MENSCH-APEN IN „ARTIS”.

ORANG-OETAN MINA BEKIJKT OP HAAR ZELFGEBOUWD BOOM-NEST, ZOMERS BUITEN, DE WERELD VAN BOVENAF, VOL RUSTIGE BELANGSTELLING.

SPECIES- EN DARWIN TULPEN.

WANNEER een liefhebber mij eens vroeg hoeveel soorten en verscheidenheden van Tulpen er tegenwoordig wel bekend zijn, dan zou hij vreemd opkijken bij het hooren van het aantal, dat toch niet anders dan benaderend zou kunnen zijn.

Nog vreemd zou men echter opzien, wanneer om en bij het aantal kon worden opgegeven, dat er tegenwoordig hier te lande van gekweekt wordt, doch dit is zoo groot, dat het met eenige juistheid niet te berekenen is.

Behalve de Enkele en Dubbele Vroege Tulpen hebben in de laatste jaren de Soort of Species-Tulpen en vooral ook de Darwin-Tulpen bijzonder veel opgang gemaakt.

Onder Species-Tulpen verstaat men de oorspronkelijke soorten, die uit haar vaderland naar Europa werden ingevoerd. Er worden tegenwoordig heel wat van die soorten gekweekt, die zich kenmerken door bijzondere vormen, afwijkende kleuren en zeer verschillende bloeitijden. Wanneer men de grillige vormen op de bijgaande afbeelding ziet, dan kan men zich van enkele haast niet meer voorstellen, dat het Tulpen zijn. Men heeft hier dus te doen met voorjaarsbloeiasters, die in alle opzichten aantrekkelijk zijn en haar of hem, die nu eens iets bijzonders in zijn tuin wil hebben, durf ik gerust aanraden ze zich aan te schaffen. Heeft men een prijscourant van een groteren bloembollenhandelaar, dan vindt men er de Tulpen species met de kleurbeschrijvingen steeds in vermeld. Er zijn er onder, die goedkoop, doch ook die duurder zijn en men behoeft zich werkelijk niet de kostbaarste aan te schaffen om mooie en afwijkende bloemen te verkrijgen.

Van niet minder belang voor tuinversiering zijn de Darwin-Tulpen, die in 1889 door de bekende firma E. H. Krelage & Zoon te Haarlem in den handel werden gebracht. Deze Tulpen kenmerken zich in de eerste plaats doordat zij eerst in de tweede helft van Mei bloeien, dus op een tijd, dat er in den tuin gebrek aan goede bloemplanten is. Zij onderscheiden zich van de andere Tulpen, doordat zij krachtige, stevig rechtopstaande stengels hebben, die van 40 tot 50 cM. lang kunnen worden. Hierdoor zijn zij niet alleen voor tuinversiering, doch vooral ook voor vaasbouquetten uitnemend geschikt. De bloemen zelf zijn voor het merendeel groot, mooi van vorm en stevig van bouw. Men vindt er alle kleuren in, van het helderste rood tot het donkerste lila, van bijna zwart tot zuiver wit; daarbij hebben enkele tinten iets eigenaardig mats, wat ze bijzonder aantrekkelijk maakt.

De Darwin-Tulpen kan men voor vak- of randbeplanting gebruiken, doch nog beter zijn zij, even als de Tulpen-species, voor kleine groepjes te gebruiken. Een prachtig effect kan men in den tuin met ze verkrijgen door er telkens een twintigtal bijeen te planten, nu eens op den voorgrond van een boordbed, dan weder in een heestervak of op het gazon voor een Conifeer. De vroolijke kleuren, die men dan overal doorheen ziet schemeren, maken een alleraardigst effect.

De kultuur van de Species- zoowel als van de Darwin-Tulpen geeft tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding; zij wijkt in niets van die der anderen af.

Bij het aanschaffen moet men steeds toezien ze van een zeer betrouwbare firma te koopen, daar het bij de Species niet alleen op echtheid der soort, doch ook op de kwaliteit der bollen aankomt.

E. TH. W.

SAMOJEDENGRAF.

Als een Samojeed gestorven is en ter laatste rustplaats wordt gevoerd, legt men zijn ontzielde lichaam, gehuld in zijn mooiste bontkleeren, op zijn eigen slede. Voor het laatst trekken zijn rendieren deze voort langs de sneeuwvelden der Toendra; vrienden van den overledene zetten met droeve kreten deze trekdieren tot spoed aan. Op een eenzame en afgelegen plek gekomen, ver uit het verkeer der hoofdwegen gelegen, wordt het lijk in een ruwe houten kist geplaatst. Er liggen heel wat zulke kisten op de Toendra, geen jaartal of opschrift vindt men erop vermeld, enkel de tijd, de vele jaargetijden griften er hun sporen op.

EEN VIJFTAL TULPEN SPECIES.

want oud is het geslacht der menschen in de eeuwige sneeuwvelden, waarop hun gebeente verbleekt en vergaat.

De liefste bezittingen van den doode, zijn jachtmes, zijn sieraden, zijn waterketel, alles wordt bij deze grafplaats neergelegd, waarna de rendieren met plechtig neergelacht worden, en uitgestrekt neergelegd, als waren ze voor de mede achterblijvende slede gespannen, om den doode bij zijn ontwaken voor hooger leven nog te kunnen voeren langs de verre, onbekende wegen der ontslapenen. Want deze primitieve menschen bezitten een diep vromen zin, waar zij zich één weten met Nùm, den Al-Vader, zooals treffend blijken kan uit een hunner liederen, door een Engelschen onderzoeker uitgezonden uit hun mond opgeteekend bij zij verblijf op het eiland Kolgoujeff, en dat de overgave van den uit dit leven scheidenden mensch aan den Eeuwige uitbeeldt:

— Leg mij neer op de Toendra. —
Oud en afgeleefd, oud en moede, —
Laat me alleen hier sterven op 't mos!
De gebroken slede, de lepel

waarmed' ik at,
Voer ze mede naar den gewijden
heuvel

En spreek mijn woorden na:
O, Nùm, groote Nùm!
Hij ligt gestrekt op 't mos, doodstil,
Die eens was wijs en sterk.....
Vaak heeft hij tegen U gezondigd,
Nùm,
Vergeef het hem, en schenk hem
vrede.

Zie, het is volbracht; zijn
eetgerei, zijn slede,

Het zijne was 't, nu zijn ze de Uwe, —
Hij is niet meer — — — — —

G.

DE BLAUWE MUUR.

Uit het Engelsch van

RICHARD WASHBURN CHILD.

(37)

DIT waren mijn gedachten, terwijl ik daar uur in uur uit op die bank in het park zat, totdat er eindelijk een straathondje — een mager, veel-geschopt en geslagen beestje, uit de steeds sneller vallende duisternis kwam aansluipen en mijn hand likte. Het was de eerste liefde, die ik sedert jaren gevoeld had. Mijn geheele wezen haakte er naar. Ik nam den paria op en warmde zijn tezamen lijf in mijn armen. Dit was de hond dien ik twee jaar later tezamen met het medaillon verloor in den ouden tuin van den Rechter, waar ik zoo onvoorzichtig was geweest heen te gaan, in de hoop door het raam mijn eigen kind even te mogen zien, mijn eigen meisje, zoo mooi en goed, en dat daar zat te leven bij de lamp.

Nu moet ge niet denken, dat ik haar nooit tevoren had gezien. Zoo ik mijn werktijd doorbracht met het bedienen van den auto-maat, bracht ik al mijn vrijen tijd door met pogingen mijn dochter te zien te krijgen. Het zien van haar alleen al was voedsel voor mijn hongerend hart. Vaak genoeg heb ik achter haar aangestrompeld als ze door de straten van de stad liep. Maanden achtertreep liep ik 's avonds langs het huis om een ongeziene liefkoozing op te zenden naar het een of andere verlichte venster. Toen ik er eens een dokterskoetsje voor de deur zag staan, bonsde mijn hart in mijn keel. Ik heb wel gezien hoe het een of andere vriendinnetje haar bewonderend aankeek, en dan was mijn vader-trots zoo groot en echt, dat het mij werkelijk moeite kostte mij in te houden om geen voorbijganger staande te houden en te zeggen: „Kijk, dat is mijn kind!”

Ook hierin speelde de boosaardige fortuin, waarmede ik geboren was, mij parten. Zij had van mijn dochter niet enkel een meisje gemaakt, dat ik niet als het mijne mocht opeischen, doch had haar gemaakt tot het lieflijkste wezen op aarde!

Ik wist, dat als ik wilde, ik haar kon opeischen. Zij behoorde aan mij. Ik kon vader-rechten op haar doen gelden. Zij was nog een kind. Ik had haar lief. Ik wilde, dat de wereld zou weten dat, wat ik ook gedaan had, en welken twijfel ik ook gevoeld had aan het bloed, dat in mijn, en ook in haar aderen stroomde, ik nu mij kon beroepen op het verricht-hebben van iets groots en dat ik de menschheid de gave van deze bloeiende bloem kon voorhouden. Doch toen herinnerde ik mij weer wat ik geweest was. In het stukje spiegel op mijn armoedige, vuile kamertje zag ik een gezicht, waarop het onuitwisbare stempel der on-

deugd stond afgedrukt, en dat zich hopeloos vervormd had door uitspattingen en lijden door schaamte. Kon ik mijn dochter deze verschrikking toonen? Kon ik haar leven verwoesten door haar op te eischen? Kon ik haar geluk vernietigen door mijn liefde voor haar toe te staan zich te begeven buiten de donkere schuilhoeken van mijn hart?

„Neen!” fluisterde ik. En ik bad om sterkte.

Ik wist dat ik, zelfs door het lezen van boeken, de verfijning mijner jeugd niet terug kon krijgen, maar overigens was ik niet veranderd. Ik wist dat ik ook nu nog niet vrij was van de oude, boosaardige kwelgeesten die in mij woonden, en dit ook nooit zijn zou. Zelfs al was ik naar haar toegegaan, toegerust met gezondheid, rijkdom en een goeden naam, dan nog zou ik haar geen bescherming hebben kunnen aanbieden tegen mijn grof-zinnelijken aard. Ik had zelfs den hond mishandeld die mijn eenige metgezel was geweest, en het eenige wezen, dat mij liefhad. Ik zie nu nog zijn oogen op mij gevestigd, vol verwijt, en, naar ik geloof, vol wantrouwen. Ik had zijn geest gebroken door mijn uitbarstingen van woede, schoppen en vloeken, waarover ik later hevig gekweld was door berouw, en die later gevolgd werden door honderd eeden mij nooit weder te laten meeslepen door mijn aard. Ik was oud geworden, maar ik kon mijzelfen toch nog evenmin vertrouwen als vroeger. Ik vreesde zelfs dat ik den een of anderen dag mijn bestaan bij mijn volle weten aan mijn dochter zou openbaren, zoodat een laatste, vreeselijke, onzegelijke lage daad mijn leven zou kronen. Ik vreesde dit zelfs nog meer dan een tweede toevallige, nauw-voorkomen onthulling, zooals bij mijn eerste poging om den ouden tuin van den Rechter binnen te komen, op dien winteravond, dien ik mij zoo goed herinner.

Als ik dergelijke gevoelens had, hield ik mij weken en weken lang op een afstand van haar, onderwijl dol van verlangen om haar te zien. Mijn verwoest lichaam had mij het gebruik van alcohol ontzegd, doch het geluid van haar stem in de verte, het zien van haar gezonde teint was als een teug wijn voor mij. Dol van verlangen ernaar, gaf ik altijd mijn strijd ten slotte op, en ging, met een hart vol van de kwellende genegenheid van een vader, terug naar mijn uitkijken en wachten, naar mijn belangstelling in haar school, haar kleeren, haar vriendinnetjes, haar gezondheid en haar middagwandelingen. En ook Margaret Murchie sloeg ik gade met vreemde herinneringen, die mij niet loslieten. En aldoor bewaakte ik den Rechter. Onzichtbaar, onbekend, voorzichtig mij niet te dikwijls in die buurt te vertoonen uit vrees de aandacht te trekken, sluw als een vos, lijdend als een wezen in de hel, en als een rondolende geest, trachtte ik te bepalen of de Rechter mijn rol als vader speelde zooals hij behoorde te doen — hij, die genomen had wat God mij gegeven had.

Zooals ge weet, voerde het Lot hem naar een plaats waar hij niet langer een vreemde voor mij was. Hij begon geregeld den „Man met het Rollende Oog” te bezoeken, hoewel ik geloof, dat hij mijn automaat „De Sheik van Baalbec” placht te noemen. Het was mij een waar genot hem te verslaan bij het spel en tegelijkertijd door mijn kijkgaatje zijn gelaat gade te slaan om zijn karakter te lezen.

Eindelijk, op zekeren dag, bracht hij dezen jongen man, Estabrook, mee. Wat al mijn gevoel voor gevaar wakker schudde, weet ik niet. Ik weet enkel, dat, toen deze jonge man naar de machine kwam, ik een waarheid besepte, die ik nooit tevoren gevoeld had, n.l. dat mijn dochter niet langer een kind was. Zij was nu een vrouw! De een of andere man zou haar komen rooven! En ik geloof dat ik met haat en angst vervuld zou zijn geweest, al was het ook weet welke man geweest.

Dien nacht wentelde ik al maar op mijn bed, koortsig door deze nieuwe gedachten. Ik besepte dat er spoedig een wending zou komen in het lot van mijn dochter. Ik besepte met een niet te beschrijven smart, dat mijn hand haar hierin niet zou kunnen leiden. Ik hongerde naar de verantwoordelijkheid van een vader. Ik riep luide dat ik nu, bij dit kiezen van een man, ook een woordje wilde meespreken. Ik kromde mij, zooals ik zoo dikwijls gedaan had, omdat, daar ik haar al te zeer liefhad, het mij ontzegd was om de plichten, die mijn liefde meebracht, te vervullen. De tranen, die reeds vroeger in mijn oogen gekomen waren, deden dit ook nu weer, en ik weende urenlang.

Ik ving nu mijn bewaking opnieuw aan en op onkiesche wijze. Ik bevond, dat deze jonge man werkelijk een gevaar opleverde. Ik volgde hem terwijl hij met haar wandelde, en hij was er mij niet liever om toen ik in de oogen mijner dochter een blik zag, dien ik er vroeger nooit in gezien had. Als ik gekund had, zou ik een stokje gestoken hebben voor zijn vrijage.

„God!” fluisterde ik, „ik ben enkel een geest!”

En toen gaf het lot mij, naar ik meende, een kans om zijn moed aan het wankelen te brengen. Hij is hier, en kan u dus vertellen van de boodschap die de automaat voor hem op een snipper papier krabbelde. Maar hij kan u niet vertellen van de vreeselijke uren vol angst, die een maatschappelijk uitgeworpene doorbracht vóórdat de boodschap geschreven was, loerend voor het huis van den Rechter, opletend met oogen die rood waren van slapeloosheid, en die letten op het geringste wat er voorviel. Noch kan hij u vertellen van den angst die er in de ziel van een eenzaam wezen kwam, toen de Rechter op een avond zijn stoep afkwam, en een

schaduw uit het verleden van aangezicht tot aangezicht ontmoette. Ik alleen ben in staat de verschrikking van die ontmoeting te beschrijven. Eerst mijn herkenning door een hond die jankte en toen van mij terugdeinsde, en daarna door een man, wiens adem in zijn keel rochelde, en wiens huid verbleekte, hiervan weet niemand anders dan ik.

Ik zie het gezicht van den Rechter nóg. Het keek mij aan met dezelfde aanklagende uitdrukking die ik zoo goed kende, en ik sloop heen, geloovend, dat het ergste eindelijk gekomen was. Hij had het masker mijner jaren gezien, mijn lichamelijke achteruitgang en mijn lijden. Met één blik, voor hij zich duizelig afwendde naar het huis, had hij mij mijn geheim ontnomen. Hij had mij herkend!

Toen kwam de waanzin der wanhoop over mij. Dit was de oorzaak dat ik de boodschap schreef door de hand van mijn automaat. Dit was het wat mij het dwaze plan deed opvatten, om, hoewel de Rechter wist dat ik nog leefde, hem, in den naam van mijn liefde voor mijn dochter, nog eens te kunnen zeggen, dat ik hen nooit zou lastig vallen.

Ik had alles doorstaan wat een mensch dragen kan. In mijn wanhoop betrad ik den tuin ten tweeden male. Ik klom op het balkon. De Rechter was er. Ook Estabrook was er. Beiden zagen mij. Ik vluchtte terwijl hun van angst starende oogen mij volgden.

Wat zal ik u verder vertellen?

U heeft het reeds vernomen.

Ik ben een rampzalig mensch.

ZEVENDE BOEK.

DE DEUR MET DE PANEELLEN.

I. HET KRASSENGE GELUID.

Estabrook luisterde naar het verhaal van Mortimer Cranch, nu eens starend naar het bleeke, verwelkte gelaat van den spreker, dan weder in de diepten van de geschilderde Tuinen van Versailles. Toen Cranch eindelijk met een holle stem, die weerklonk door het atelier, zijn verhaal besloot, sprong de jonge man vooruit met gloeiende oogen, gebalde vuisten en trillende neusvleugels.

„En wat mankeert mijn vrouw nu?” brulde hij. „Jij weet 't. Zeg 't me, of ik scheur je in stukken!”

Gedurende een oogenblik was het zoo stil als in een graf. Ikzelf durfde evenmin ademhalen, doch keek naar het half-kale hoofd van den misdadiger, dat deze treurig schudde.

Toen keek hij plotseling op. Met een klauwachtigen vinger wees hij op Estabrook. Er lag haat en wantrouwen in zijn oogen.

„Jij weet het zelf beter dan ik”, zeide hij met schrille, doch vreeselijke stem. Aan de oprechtheid van zijn klacht viel niet te twijfelen.

„Ik 't weten?” riep Estabrook uit, terugdeinzend. „Ik het weten?”

DARWIN TULPEN.

„'t Is begonnen toen je het huis uitging!” riep Cranch. „Van 't oogenblik af dat je met haar trouwde, heb ik, wanneer ik maar kon, jullie en jelui huis waargenomen. Ik ben haar vader. Ik heb haar meer liefgehad dan iemand weet. Ik had het volste recht jullie te bespieden. Ik ben vaak bijna gek geweest van 't tobben. Wat heb je met haar uitgevoerd? Ik zeg je, dat je me uit mijn graf gehaald hebt. Nu staan we tegenover elkaar. Wat heb je met mijn kind gedaan?”

De eenzame, ten onder gegane man had zijn armen uitgestoken. Er sprak waardigheid uit zijn houding. Een oogenblik lang was hij een figuur om ontzag voor te hebben. Een oogenblik lang leek hij de belichaming van een groote zelf-opoffering. En in dien tusschenpoos zag hij dat Estabrook's gelaat plotseling een uitdrukking van sympathie had aangenomen, alsof er opeens een warmer bloedstroom door zijn aderen vloede, alsof plotseling zijn geestesblik verhelderd was, zoodat hij zich al het lijden kon voorstellen dat Cranch al die langzaam voortkruipende ja'en in zich had moeten opsluiten. Hij strekte zijn hand uit naar de uitgestoken kale, beenige pols van den ouden man en vatte haar in zijn sterke vingers.

„Kom”, zeide hij zacht, „wij, die haar elk op zijn eigen manier zoo hebben liefgehad, hebben nu geen tijd om elkaar verkeerd te begrijpen”.

Cranch antwoordde niet. Hij verroerde geen spier, doch zijn oogen vulden zich met de magere tranen van oude menschen.

„En nu, dokter”, zeide Estabrook, zich tot mij richtend, „moeten wij gaan zien of Margaret ons bericht gestuurd heeft”.

Hij trok mij aan den mouw, en ging op weg naar de trap. Hij keerde den Tuinen van Versailles en den vagabond, die daarvoor naast zijn krib knielde, met zijn gelaat verborgen in de roode dekens, den rug toe.

Het was de heesche roep van dezen geest van een mensch die ons deed stilstaan.

„Estabrook!” zeide hij.

„Ja”.

„'t Is mogelijk, dat wij elkaar nooit weer ontmoeten”.

De jonge man ging terug, en zonder iets te zeggen, vatte hij de hand van de oude.

„Zul je één mensch — en ook maar aan die ééne — van mij vertellen?” vroeg Cranch.

„Juliana!” riep Estabrook vol afgrijzen uit.

De ander schudde geduldig het hoofd.

„Ik bedoelde Margaret Murchie”, fluisterde hij.

En toen, terwijl wij den verlangenden blik zijner oude, waterige oogen op onzen rug voelden, verlieten wij voor altijd het Mohave Tooneel-Coullissen Atelier. Mijn auto bracht ons dwars de stad door weder voor mijn deur. Mijn altijd waakzame bemoeial van een meid opende haar, nog vóór ik den sleutel uit den zak kon halen om haar te ontsluiten.

„D'r is vier of vijf maal an de telefoon gebeld, meneer”, zei ze met haar gewone brutale gewichtigheid, „maar één keer was

het maar dringend”.

„Eenmaal?” riep ik uit, „van wie dan?”

„Iemand die ik niet ken, meneer. Margaret — nog iets. Ze heeft een boodschap achtergelaten. Ze wou maar één woord zeggen”.

„En wat was dat dan?” riep Estabrook over mijn schouder.

„Gevaar”.

Ik veronderstel, dat wij allebei den schok voelden, en daarna het tintelende gevoel van opwinding dat volgde op dit ééne woord, zooals wij dit verstonden.

„Dokter!” riep de jonge man luid.

„Ja, Estabrook”, zei ik, „houd je kalm. Ik geloof dat ik den sleutel tot dit probleem heb.

Foto C. Steenbergh.

DE JONGE LEEUWTJES IN „ARTIS”.

Ik heb het je nog niet uitgelegd. Ik wilde dit niet doen tenzij het noodig was. Maar als ik gelijk heb, moet je niet versagen. Je moet gereed zijn om heel je wezen te geven aan trouw en liefde voor je vrouw en moed om haar te beschermen ten koste van wat dan ook”.

„Ik ben gereed!” riep hij. „Ik voel dat ik haar weder geheel opnieuw moet winnen. Zij is voor mij even nieuw en frisch en schoon als op den dag dat ik haar voor het eerst zag. En ik heb haar nu lief als nooit tevoren!”

„Spring dan in den auto!” beval ik, en mij tot mijn chauffeur wendend, fluisterde ik: „Naar de Marburys. Waar we vanmorgen geweest zijn. En zoo hard als je maar rijden kunt!”

Hij knikte, maar ik twijfel er niet aan, of Estabrook en ik verwenschten hem nog om zijn voorzichtigheid, toen hij bij kruispunten langzamer reed, en eindelijk toen hij, volgens de verkeersverordening, voor het huis van den bankier in een kring omdraaide.

Ditmaal echter keken wij geen van beiden op naar een van de beide huizen doch liepen snel op de deur van Estabrook's huis toe. Ik drukte op het schelleknopje.

Plotseling greep de rampzalige echtgenoot mij bij den mouw vast.

„Mijn belofte!” riep hij uit.

„Dus je wilt die ten koste van alles houden?”

„Ja”, zeide hij. „Ik vertrouwde op haar oordeel en trouw, en heb haar mijn woord gegeven”.

„Bah!” barstte ik los, woedend over zijn begrip van eer volgens den letter, zijn naar mijn idee al te nauwgezet geweten, dat hem tot dergelijke dwaze dingen bracht. Dit alles leek mij meer deel te vormen van een vrouwelijk dan van een mannelijk karakter, en meer belachelijk dan flink.

„Nu, wacht dan maar hier”, antwoordde ik kortaf, toen Margaret Murchie de deur opende, „Als 't noodig mocht zijn, zal ik je wel roepen”.

De oude meid zeide niets, vóór we in de gang waren, maar ze was doodsbleek van angst. Op haar gelaat las ik het woord dat ze ons per telefoon reeds had medegedeeld. En of het mijn verbeelding was of niet, maar ik voelde de aanwezigheid van een crisis en ik voorvoelde dat de onverklaarbare dingen die ik opgemerkt had, nu zeer spoedig zouden worden opgelost. Margaret's eerste woorden, die ze uitte, met haar groote handen opgeheven alsof zij iets dreigends wilde afweren, waren niet geruststellend.

„'t Krabbelen!” riep ze uit. „Er wordt telkens zachtjes gekrabbeld!”

Ik keerde haar naar mij toe en greep haar bij den schouder. „Niet zenuwachtig zijn”, zeide ik vastberaden. „Iedere seconde telt. Zeg gauw wat er gebeurd is”.

„Ja, meneer”, zeide zij, haar moed bijeenrapend. „Ik heb gedaan zooals u me gezegd hadt — precies zooals u me gezegd hadt. Ik ging vanmorgen naar haar toe om te hooren of ze ook iets voor vandaag te zeggen had. Ik zal niet zeggen dat de stem die me antwoordde, de hare niet was”.

„Maar zou je dan zeggen, dat ie 't wél was?” vroeg ik ruw. „Dat geloof ik wel, meneer”, antwoordde zij. „Hij klonk zoo vreemd en anders en zacht. Ik kon 'm nauwelijks hooren. Ze zei, dat ze niks noodig had, en toen ging ik maar weer heen”.

„En toen...?”

„En toen deed ik net als u me gezegd hadt. Ik ging telkens eens aan haar deur luisteren. U hadt me gezegd haar niet te roepen of 't mocht zijn, dat ik heelemaal niks meer hoorde. Maar ik hoorde wél 'n geluid — 'n vreeselijk geluid als je d'r 'n poosje naar geluisterd hadt”.

(Wordt vervolgd).

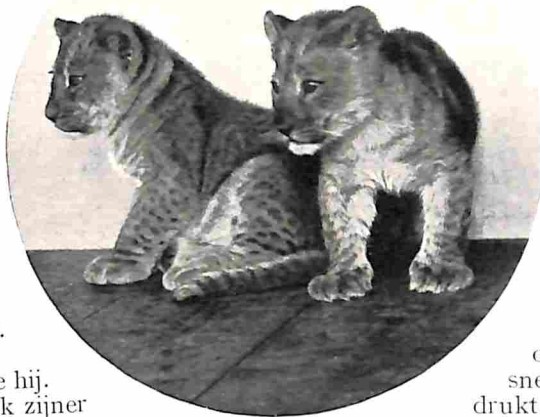

Foto C. Steenbergh.

DE JONGE LEEUWTJES IN „ARTIS”.

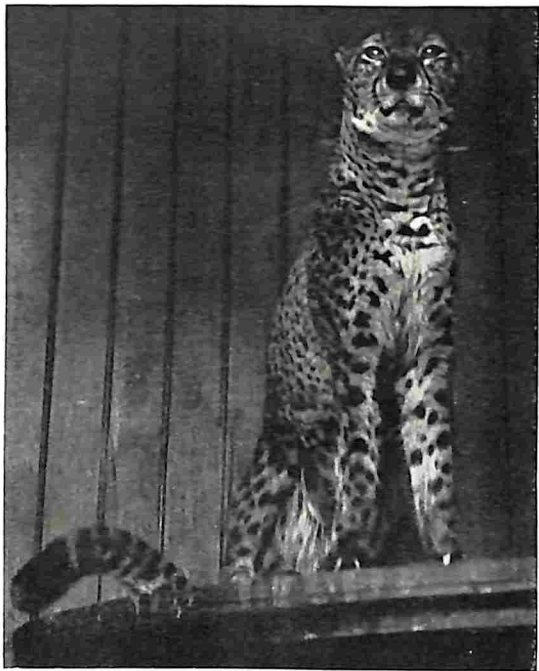

Foto C. Steenbergh.

EEN MERKWAARDIGE GAST IN DE ROTTERDAMSCH E DIERGAARDE.

DE JACHTLUIPAARD UIT DEN DIERENTUIN TE ANTWERPEN, DIE WEGENS MOEILIKHEDEN MET DE VOEDSELVOORZIENING TIJDELIJK TE ROTTERDAM ONDERDAK IS GEBRACHT.